

Lek på olika villkor

- Hur områdets socioekonomiska status påverkar barns förutsättningar för fysisk aktivitet i Uppsala

Hanna Adås och Jennifer Krantz

Självständigt arbete • 15 hp
Sveriges lantbruksuniversitet, SLU
Fakulteten för naturresurser och jordbruksvetenskap
Landskapsarkitektprogrammet - Uppsala
Uppsala 2025

Lek på olika villkor – Hur områdets socioekonomiska status påverkar barns förutsättningar för fysisk aktivitet i Uppsala

Play on unequal terms - The impact of socioeconomic status and how it affects children's opportunity for physical activity in schoolyards in Uppsala, Sweden

Hanna Adås och Jennifer Krantz

Handledare:	Petter Åkerblom, Sveriges Lantbruksuniversitet, Institutionen för stad och land
Examinator:	Amalia Engström, Sveriges Lantbruksuniversitet, Institutionen för stad och land
Bitr. examinator:	Vera Vicenzotti, Sveriges Lantbruksuniversitet, Institutionen för stad och land
Omfattning:	15 hp
Nivå och fördjupning:	G2E
Kurstitel:	Självständigt arbete i Landskapsarkitektur
Kurskod:	EX0861
Program/utbildning:	Landskapsarkitekturprogrammet - Uppsala
Kursansvarig inst.:	Institutionen för stad och land
Utgivningsort:	Uppsala
Utgivningsår:	2025
Omslagsbild:	Illustration av Hanna Adås
Upphovsrätt:	Alla bilder används med upphovspersonens tillstånd.
Elektronisk publicering:	https://stud.epsilon.slu.se
Nyckelord:	Landskapsarkitektur, skolgård, socioekonomi, socioekonomisk status, fysisk aktivitet, likvärdig skola, lek

Sveriges lantbruksuniversitet

Fakulteten för naturresurser och jordbruksvetenskap

Institutionen för stad och land

Avdelning för landskapsarkitektur

Förord och tack

Det här kandidatarbetet är skrivet för landskapsarkitektprogrammet vid Sveriges Lantbruksuniversitet på Ultuna. Arbetet är ett resultat av ett samarbete mellan studenterna Hanna Adås och Jennifer Krantz, som tillsammans genomfört undersökningen och skrivit uppsatsen. Under arbetets gång har författarna samarbetat och skrivit majoriteten av de olika delarna tillsammans. Eftersom vi ska bedömas individuellt så har vissa delar av kandidatarbetet skrivits enskilt. Hanna Adås har skrivit kapitel om: Abstract och sammanfattning, skolornas historiska utveckling i Sverige, kommunens mål om likvärdig skola, metatexter samt skolgårdens innehåll kontra storlek. Jennifer Krantz har skrivit kapitlet om: författarnas perspektiv, kapitel 3: Skolgårdens kvalitetsaspekter och dess inverkan på fysisk aktivitet, tabell 2–5, resultat (5.1–5.2) samt slutsats. Alla kapitel har lästs och reviderats i samråd med varandra. Övriga kapitel, såsom exempelvis inledning, metod, resterande delar av resultatanalys, diskussion och observationsprotokollet har skrivits tillsammans.

Vi vill rikta ett stort tack till vår handledare Petter Åkerblom som med sin kompetens och välvilja hjälpt oss under arbetets gång. Vidare vill vi tacka Ulrika Strömberg, Linnea Roos, Emmy Jardelid Barmark samt Sofia Rutström som varit en del av vår handledningsgrupp. De har bidragit med givande kritik för att utveckla vårt arbete. Slutligen vill vi tacka Helga Rasmusson Klingberg och Love Hoff von Syndow som lånade ut sin bil till oss. Det bidrog till att observationen av skolorna gick smidigt.

Sammanfattning

Syftet med detta kandidatarbete har varit att observera utvalda skolgårdar i olika socioekonomiska områden i Uppsala kommun, för att vidare jämföra om och hur utformningen skiljer sig dem emellan. Observationen har gjorts med hjälp av ett protokoll där kvalitetsaspekter som främjar fysisk aktivitet poängsatts. Vi har analyserat observationsprotokollets resultat för att se hur skolgårdens gestaltning i sin tur påverkar elevernas förutsättningar för fysisk aktivitet beroende på socioekonomisk status. Studien lyfter vikten av en väl utformad skolgårds betydelse för barns utveckling och fysisk aktivitet, särskilt i ett samhälle där rörelsefriheten minskar. Sveriges mål om en likvärdig skola skapar en problematik där skolverksamhetens andra delar än skolgården prioriteras.

Studiens resultat visar på att Uppsala kommuns elever inte har samma förutsättningar för fysisk aktivitet. Skolor belägna i områden med högst socioekonomisk status fick högre totalpoäng än de skolorna med lägst socioekonomisk status. Vårt resultat indikerar på att Sveriges mål om en likvärdig skola ej nås och att kommunens yngre generations förutsättningar för fysisk aktivitet ej är likvärdig. Vi hoppas att arbetet kan skapa en djupare förståelse som alltmer tillåter att den välutformade skolgården prioriteras mer, för en likvärdig skola.

Nyckelord: Landskapsarkitektur, skolgård, socioekonomi, socioekonomisk status, fysisk aktivitet, likvärdig skola, lek

Abstract

The purpose of this bachelor's thesis has been to observe selected schoolyards in different socio-economic areas in Uppsala Municipality, in order to further compare whether and how the design differs between them. The observation has been made using a protocol where quality aspects that promote physical activity were scored. We have analyzed the results of the observation protocol to see how the design of the schoolyard in turn affects the students' conditions for physical activity depending on their socio-economic status. The study highlights the importance of a well-designed schoolyard for children's development and physical activity, especially in a society where freedom of movement is decreasing. Sweden's goal of an equal school creates a problem where other parts of school operations than the schoolyard are prioritized.

The results of the study show that Uppsala Municipality's students do not have the same conditions for physical activity. Schools located in areas with the highest socio-economic status received higher total scores than schools with the lowest socio-economic status. Our results indicate that Sweden's goal of an equal school is not being reached and that the conditions for physical activity of the municipality's younger generation are not equal. We hope that our work can create a broader understanding that increasingly allows the well-designed schoolyard to be prioritized more, for an equal school.

Keywords: Landscape architecture, schoolyard, socioeconomy, socio-economic status, physical activity, equal school, play

Innehållsförteckning

Tabellförteckning	8
Figurförteckning	9
1. Inledning.....	11
1.1 Bakgrund	11
1.2 Syfte och mål.....	12
1.3 Frågeställningar.....	13
1.4 Avgränsningar	13
1.5 Författarnas perspektiv.....	13
2. Skolgårdens historia och arbetets perspektiv.....	15
2.1 Skolgårdens historiska utveckling i Sverige	15
2.1.1 Skolgårdens vegetation under historien	16
2.2 Barns perspektiv eller barnperspektiv?	17
2.3 Socioekonomi och boendesegregation	18
2.4 Kommunens mål om likvärdig skola	18
2.5 Sammanfattning	20
3. Skolgårdens kvalitetsaspekter och dess inverkan på fysisk aktivitet	21
3.1 Skolgårdens storlek	21
3.2 Krontäckning samt lekanpassad och slittåligt växtmaterial	22
3.3 Inbjudande och trygg atmosfär	23
3.4 Rumslighet.....	23
3.5 Topografi	23
3.6 Barnanpassning och tillgänglighet.....	24
3.7 Social interaktion och återhämtning	24
3.8 Kreativ lek.....	25
3.9 Fri och utmanande lek	25
3.10 Öppna ytor.....	26
3.11 Utemiljön som pedagogiskt verktyg.....	26
3.12 Sammanfattning	26
4. Metod	28
4.1 Val av metoder	28
4.2 Urval	28
4.2.1 Växthuset skola 3.....	30
4.2.2 Uppsävjaskolan	30
4.2.3 Liljeforsskolan.....	31
4.2.4 Domarringens skola	32
4.2.5 Förvaltning och renovering av skolgårdarna	33
4.3 Datainsamling.....	33

4.3.1	Örebro kommun (2018:35–36) Beckman, <i>Lek på riktigt- Om att sluta bygga lekplatser och börja skapa rikare lekmiljöer.</i>	34
4.3.2	Uppsala kommun (2020) <i>Riktlinje för utemiljöns yta och kvalitet vid förskola och grundskola.</i>	34
4.3.3	Boverket (2017) <i>Rusta utemiljön vid skola och förskola för bättre lärande och ökat välbefinnande samt Gör plats för barn och unga!</i> (Boverket 2015)	35
4.4	Observationsprotokoll.....	35
4.5	Analysmetoder.....	37
4.6	Poängskala på respektive kvalitetsaspekt.....	37
5.	Resultat	41
5.1	Presentation av data.....	41
5.1.1	Observationsprotokoll.....	41
5.1.2	Poängfördelning av kvalitetsaspekter.....	42
5.1.3	Totalpoäng för skolorna.....	43
5.2	Sammanfattning av resultat.....	43
6.	Resultatanalys	45
6.1	Socioekonomiska skillnader	45
6.2	Topografins brister och betydelse	45
6.3	Kreativ lek och lösa materials höga poäng.....	46
6.4	Skolgårdens innehåll kontra storlek.....	46
6.5	Tolkning av sammanlagt resultat.....	47
6.6	Metodologiska begränsningar och överväganden.....	47
7.	Diskussion	49
7.1	Ökad kunskap för skolväsendets verksamhet.....	49
7.2	Betydelsen av skolgårdarnas byggnadsår.....	52
7.3	Landskapsarkitektens roll i problematiken.....	52
7.4	Arbetets etiska övervägande	53
7.5	Begränsningar	53
8.	Slutsats	55
	Referenser	56
	Referenslista, litteratur.....	56
	Referenslista, figurer.....	59
	Bilaga 1	61
	Bilaga 1 – Ai användning i arbetet	61

Tabellförteckning

Tabell 1: Tabellen redovisar kvalitetsaspekterna samt beskrivning av kvalitetsaspekterna.

Beskrivningen av kvalitetsaspekterna är skrivna i jagform för att förenkla för användaren att relatera till barnets perspektiv. Poängen fördelas mellan 0–3, där 0 är lägst och 3 är högsta poäng. Vidare finns en kolumn för kommentarer för att anteckna relevanta fynd och upplevelser på skolgårdarna. En djupare beskrivning av hur poängen fördelas ses i Tabell 2. 36

Tabell 2: Tabellen redovisar hur poängen fördelas på respektive kvalitetsaspekt.

Förtydligande av poängsättningen har gjorts för att undvika att användarens egna åsikter ska kunna påverka resultatet. 37

Tabell 3: Redovisar resultat på kvalitetsaspekterna på respektive skola. Siffran redovisar poängen. Kommentarena gjordes under platsbesöken. 41

Tabell 4: Fördelning av skolornas poäng över de olika kvalitetsaspekterna. Poängen ges mellan 0–3. Kommentarer för poängen läses i tabell 3. Tabell skapad via Google kalkylark. 42

Tabell 5: Redovisar totalpoängen för skolorna. Maxpoäng 36 innebär att alla kvalitetsaspekter fått 3 poäng. Tabell skapad via Google kalkylark. 43

Figurförteckning

- Figur 1: Illustrationsbild som visar på funktioner och kvaliteter som ryms beroende på friytans storlek, för elever i årskurs F- 6. Illustrationsbilden förklarar hur friytans kvadratmeter per elev påverkar innehållet av friytan. Illustration av Lena Jungmark (Boverket 2021). 21*
- Figur 2: Karta över skolgårdarnas geografiska spridning i Uppsala kommun. Kartan visar att skolorna ligger i eller i närheten av Uppsalas innerstad. Uppsävjaskolan och Domarringens skola tillhör områdestyp 5, Liljeforsskolan och Växthuset 3 tillhör områdestyp 1. Skala 1:50 000. Skapad av Jennifer Krantz (2025) med underlag från Lantmäteriet © (2025). 29*
- Figur 3: Växthusets skola 3 – Ortofoto som visar Växthusets skola 3. Det observerade området, markerat med en gul streckad linje, utgör grunden för de presenterade resultaten. Skala 1:1600. Illustration av Hanna Adås med underlag från Lantmäteriet © (2025). 30*
- Figur 4: Uppsävjaskolan – Ortofoto med observerat område markerat med en gul streckad linje. Det markerade området visar det område som observationerna och resultaten är baserade på. Skala 1:1600. Illustration av Hanna Adås med underlag från Lantmäteriet © (2025). 31*
- Figur 5: Liljeforsskolan – Ortofoto över Liljeforsskolan med det observerade området avgränsat av en gul streckad linje. Resultaten är baserade på analyser inom detta område. Skala 1:1600. Illustration av Hanna Adås med underlag från Lantmäteriet © (2025). 32*
- Figur 6: Domarringens skola – Ortofoto över Domarringens skola med det observerade området markerat med en gul streckad linje. Resultaten bygger på observationer inom detta område. Skala 1:1600. Illustration av Hanna Adås med underlag från Lantmäteriet © (2025). 33*
- Figur 7: Bilder över två skolors topografi. Till vänster ses Domarringens skola med 3 poäng på kvalitetsaspekten "Topografi". Till höger ses Liljeforsskolan som fick 0 poäng på kvalitetsaspekten "Topografi". Skillnaderna i höjdmeter mellan skolgårdar är stora och tecken av användning lika stora. Bilder tagna av Hanna Adås och Jennifer Krantz. 46*
- Figur 8: Skillnader i buskage på skolorna Domarringens skola till vänster samt Liljeforsskolan till höger. På kvalitetsaspekten "Lekanpassad och tåligt växtmaterial" fick Domarringens skola 3 poäng medan Liljeforsskolan fick 1 poäng. Artvalen har påverkat barnens lek i buskaget. Liljeforsskolan har rosenbuskage som inte blir lekvänlig på grund av dess taggar. Domarringens*

skola har ett buskage av vide som är slittåligt och gästvänligt för lek. Bilder tagna av Hanna Adås och Jennifer Krantz. 50

Figur 9: Placering av bänkar på skolorna Växthuset skola 3 (till vänster) samt Uppsävjaskolan (till höger). Gestaltningssvalet att placera bänkarna kan påverka användningen av dem. Vi anser att Uppsävjaskolans bänkar bjuder in till återhämtning och aktiviteter så som att rita, pyssla eller utomhuslektioner medan bänkarna vid Växthuset skola 3 har färre användningsområden. Bilder tagna av Hanna Adås och Jennifer Krantz. 51

1. Inledning

Skolgården spelar en avgörande roll i barns utveckling, lärande och hälsa. Inte minst eftersom skolgården fungerar som en plats för lek, socialt samspel och fysisk aktivitet. Samtidigt präglas Sverige av socioekonomiska skillnader, vilket kan påverka tillgången på kvalitativa skolgårdar.

1.1 Bakgrund

Sverige är ett segregerat land, vilket kan förklaras med att det finns socioekonomisk segregation (SKR 2025). Det innebär att det finns socioekonomiska skillnader inom social-, yrkes- och inkomstgrupper i Sverige. Sveriges regioner och kommuner menar vidare att om ett enstaka område är segregerat innebär det att samhället i stort är segregerat (SKR 2025).

Skolgårdar är en viktig nyckel för barns utveckling, särskilt i en tid där barns rörelsefrihet minskar (Naturvårdsverket 2011:19). Skolgården utgör en stor och betydelsefull del av den utemiljö där barn vistas dagligen, dessutom är det för många barn den enda platsen de kan vistas och leka fritt utomhus. Skolgårdens betydelse och utformning är därför viktig att prioritera, oavsett områdets socioekonomiska status (Naturvårdsverket 2011:16).

Utformningen av skolgården har en direkt verkan på den fysiska aktiviteten hos barn (Naturvårdsverket 2011:104). En tillräckligt inspirerande och rymlig utemiljö i anknytning till skolverksamheten främjar barns fysiska aktivitet (Naturvårdsverket 2011:15). En rad tillstånd såsom diabetes typ 2, cancer och hjärt- och kärlsjukdomar förebyggs av fysisk aktivitet (Karolinska Institutet 2021). Utelek och vistelse ger generellt en högre fysisk aktivitet än vid inomhusvistelse (Naturvårdsverket 2011:62). Utevistelsen förebygger således dessa tillstånd.

Den fysiska miljön, såsom skolgårdar, parker och bostadsgårdar, är enligt Boverket (2023) viktig för att erbjuda jämlika livsmiljöer för barn. Genom att erbjuda jämlika skolgårdar går det därmed att erbjuda liknande möjligheter för fysisk aktivitet för barn, i alla fall under skoltid. Ifall barns fysiska hälsa blir jämlik kan det i sin tur påverka deras framtida hälsa. Boverket (2023) hävdar att barn till resurssvaga föräldrar har 67–82 % större risk att bli inlagda på sjukhus. Utifrån det uttalandet kan därmed risken för barn uppvuxna med resurssvaga föräldrar på så vis riskera att påverka deras livssituation negativt. Vi hävdar

därmed att en likvärdig utformning på skolgårdar, oavsett områdets socioekonomiska status, i sin tur kan påverka barns framtida livssituation.

Skolgårdens utformning är en viktig faktor för barns fysiska och sociala utveckling. Genom att säkerställa att alla barn har tillgång till jämlika och inspirerande skolgårdar kan det bidra till tre av de Globala målen. Utformningen kan främja Mål 3 om *god hälsa och välbefinnande* eftersom fysisk aktivitet minskar risken för sjukdomar och bidrar till bättre hälsa (Globala målen 2025a). Mål 4 om *god utbildning* för alla stärks då en väl utformad skolgård stödjer både social och fysisk utveckling, vilket vidare stärker barns lärandemöjligheter (Globala målen 2025b). Mål 10 om minskad ojämlikhet främjas genom att jämlika skolgårdar kan förmildra skillnaderna i barns uppväxtvillkor och ge alla samma möjligheter oavsett socioekonomisk status (Globala målen 2025c). En väl utformad skolgård kan förbygga hälsoproblem, främja en inkluderad utbildning och minska eventuella socioekonomiska skillnader mellan områden, vilket bidrar till ett rättvisare samhälle.

Sveriges riksdag har under 1990- och 00-talet tagit fram flertalet reformer för att öka likvärdigheten i skolan (Skolverket 2012:9). Likvärdigheten ska finnas i kvaliteten av utbildningen samt tillgång till utbildning. Dessutom ska skolan ta hänsyn till barnens olika behov och utjämna barnens hemförhållanden och olika förutsättningar. Skolgårdens roll i målet om en likvärdig skola är däremot något som inte tas upp i motsvarande grad som skolgården faktiskt kan påverka likvärdigheten.

1.2 Syfte och mål

Syftet med arbetet är att undersöka och jämföra utformningen av kommunala skolgårdar i olika socioekonomiska områden i Uppsala och hur detta påverkar barnens förutsättningar för fysisk aktivitet. Målet är att identifiera eventuella likheter och skillnader samt att analysera utformningen utifrån aspekten likvärdighet, med koppling till Sveriges mål om en likvärdig skola. Om skillnader identifieras hoppas vi att arbetet kan förmedla en viktig, men ofta förbisedd, aspekt av skolgårdens påverkan på Sveriges mål om likvärdig skola.

1.3 Frågeställningar

Utifrån syftet och målet ställs tre frågeställningar:

- Hur skiljer sig skolgårdens utformning åt i olika socioekonomiska områden?
- Hur påverkar de eventuella skillnaderna i utformningen av skolgårdar barns förutsättning till fysisk aktivitet?
- Hur väl uppfyller Uppsalas skolgårdar det nationella målet om en likvärdig skola i Sverige?

1.4 Avgränsningar

Utifrån arbetets omfattning och tidsram har författarna valt att avgränsa undersökningen till att beröra Sverige och i synnerhet Uppsala kommun. Eftersom författarna är bosatta i Uppsala kommun har det bidragit till valet av metod, i form av platsbesök och observation.

Arbetet har avgränsats till kommunala grundskolor med årskurs F-6. Avgränsningen har valts eftersom skolgården används mest under den åldern, med härledning till andelen barn som är inskrivna på fritidshem (Skolverket 2023:5). Urvalet av skolor har gjorts med Boverkets verktyg segregationsbarometern där adressen på skolan motsvarar bedömningen av den socioekonomiska statusen på platsen.

Undersökningen genomfördes under 23/2 2025 vilket var en helgdag. Valet att genomföra undersökningen under en helgdag togs eftersom det inte pågick undervisning på platsen vid tillfället. Det medförde att författarna inte i lika stor grad kunde påverkas om och hur barnen lekte i utemiljön. Vidare bidrar det till att författarna kunde vistas på platsen samt fotografera utan tillstånd från skolans styrelse och elevernas vårdnadshavare.

1.5 Författarnas perspektiv

Arbetets författare studerar till landskapsarkitekter vilket bidrar till att observationen görs utifrån en landskapsarkitektstudents perspektiv. Utbildning har givit författarna underlag för hur man kan läsa av landskap, se ens omgivning och genom det läsa in kvaliteter och aspekter. Vidare har båda författarna bakgrund med arbete i skola, förskola, samt kollo- och fritidsverksamhet. Därmed har författarna erfarenhet av hur eleverna interagerar med skolgården och hur och med vad barn leker. Utifrån erfarenheterna har författarna även en viss pedagogisk inblick. Tidigare erfarenheter samt författarnas utbildning påverkar bedömningen

av skolgårdarna. Således kan observationen skilja sig i jämförelse med hur gemene man skulle observera skolgårdarna.

2. Skolgårdens historia och arbetets perspektiv

Skolgården är en central del av skolmiljön och spelar en väsentlig roll för barns utveckling, lärande och fysiska aktivitet. En väl utformad skolgård fungerar som en pedagogisk resurs och erbjuder möjligheter till både spontan lek och organiserad verksamhet. Kommunala riktlinjer och socioekonomiska faktorer kan potentiellt reglera tillgången och förutsättningarna i skolan, vilket eventuellt kan skapa skillnader i utformningen. Det här kapitlet belyser skolgårdens betydelse nu och då, socioekonomi, samt barnperspektiv.

2.1 Skolgårdens historiska utveckling i Sverige

Skolgården har genom historien varit en viktig del av skolmiljön, men dess funktion och utformning har förändrats över tid. Från 1600-talet och framåt har den präglats av pedagogiska ideal, samhälleliga normer och hälsoperspektiv. (Larsson et al 2017:236). Dess roll har varierat mellan att vara en plats för rekreation och fysisk aktivitet till att utgöra en del av skolans undervisningsmiljö (Larsson et al 2017:237; Åkerblom 2007:229).

Redan under 1600-talet började skolgårdens användning regleras. Skolordningarna betonade behovet av en särskild yta för raster och fysisk rörelse, vilket speglade den klassiska humanistiska utbildningstraditionen där fysisk aktivitet ansågs viktig för elevernas intellektuella utveckling. Skolgården blev en plats för lek, men de tillåtna aktiviteterna har förändrats över tid. Klasskompisar och lärare hade uppsyn över eleverna för att säkerställa att reglerna följdes, och skolgårdens huvudsakliga funktion var att ge utrymme för kontrollerad rekreation snarare än fri lek (Larsson et al 2017:236-237).

Under tidigt 1800-tal förändrades skolgårdens funktion i takt med linggymnastikens genomslag i Sverige. Linggymnastikens fokusområden var balans genom gymnastiska övningar och rörelser utan redskap (Larsson et al 2017:150). Fysisk undervisning blev ett mer strukturerat inslag i skolundervisningen, och skolgårdar började utformas med specifika redskap för gymnastiska övningar (Larsson et al. 2017:237). Samtidigt som skolregleringen infördes under mitten av 1800-talet började skolgårdar att anläggas som en del av lärandemiljön, där odling och praktiskt arbete ansågs komplettera den teoretiska utbildningen (Åkerblom 2007:229). Tydliga gångvägar, planteringar och inhägnader började präglade dessa skolgårdar för att skapa en strukturerad miljö (Åkerblom 2007:229).

Vid sekelskiftet 1900 blev skolgårdens roll ännu mer komplex. Skolidrotten som ämne ersatte delvis linggymnastiken, och skolgårdar började inkludera fotbollsplaner och andra idrottsytor (Larsson et al. 2017:238). Vid samma tid blev skolgårdarna till en mer integrerad del av skolans landskap, där både estetiska och pedagogiska aspekter beaktades. På en del skolor, som Skå Folkskola utanför Stockholm, kan den ursprungliga skolgårdens utformning från 1901 fortfarande skymtas genom odlingsbäddar och bevarade gångvägar, trots att de ej brukats på decennier (Åkerblom 2007:229).

Under 1900-talets mitt var skolgården fortsatt en viktig plats för fysisk aktivitet och social interaktion. Dock ökade säkerhetsmedvetandet, och lekmiljöerna blev mer reglerade. Vuxennärvaron på skolgårdar ökade successivt, särskilt genom fritidshemsverksamheten som började ta större plats i skolans utemiljö (Larsson et al. 2017:242).

På senare tid har skolgårdens funktion blivit alltmer mångfacetterad. Förutom att vara en plats för lek och idrott har den kommit att ses som en pedagogisk och social resurs där utomhusundervisning och inkludering av elever i planeringsprocesser har fått ökad betydelse (Larsson et al., 2017:246). Under 1980- och 1990-talet fick intresset för skolgårdar en nytändning, delvis på grund av behovet av att integrera praktiska lärandemiljöer men också som reaktion på den ökade miljömedvetenheten (Åkerblom 2007:241). Trots dessa förändringar har skolgårdens grundläggande funktion som en plats för vila, rörelse och aktivitet varit konstant genom århundradena.

2.1.1 Skolgårdens vegetation under historien

Betydelsen av vegetation på skolgårdar har varierat över tid, där syftet har skiftat mellan ekonomi, pedagogik och estetisk. Sett till historien har odlingsland på skolgården haft ett ekonomiskt syfte, exempelvis under 1800-talet där de bidrog till lärarens personliga försörjning. Vegetation har använts i estetiskt syfte för att försköna skolgården med exempelvis trädgårdstäppor och prydliga trädplanteringar. Intresset för estetik avtog däremot kring sekelskiftet 1900.

Skolgården har i pedagogiskt syfte använts för att undervisa i biologi och botanik på läroverk, medan folkskolans fokus låg på att fostra till arbetsamhet och odlingskunskaper. Under 1900-talet reducerades detta fokus, men tanken om en skolgård som social och pedagogisk resurs återkom igen under 1990 (Larsson et al., 2017:241). Under 1980–1990 väcktes ett förnyat intresse för vegetationen på skolgården.

Den gröna skolgården började uppmärksammas som viktiga för biologisk mångfald, barns välmående och praktiskt lärande. Träd- och växt planteringar samt anläggning av planteringsytor speglade återigen en del av skolgården, men nu

med ett ökat fokus på hållbar utveckling och miljömedvetenhet (Åkerblom 2007:241). Skolgårdens historiska utveckling kan ses som en återkommande process där vegetationens roll har förändrats utifrån decenniernas rådande samhällsideal och pedagogiska inriktningar (Åkerblom 2007:229,244). Idag används skolgårdar återigen som en nyckel för klimatanpassning. Ett exempel är OASIS-projektet i Paris där skolgårdar förvaldas till grönare ytor för att skapa hållbara stadsmiljöer och motverka värmeeffekter (European Environment Agency 2023).

2.2 Barns perspektiv eller barnperspektiv?

Barnperspektiv och barns perspektiv är två olika infallsvinklar vid samtal om barns delaktighet. Barns perspektiv handlar om barnets egna uppfattningar och tankar. Det är alltså barnets direkta synpunkter och erfarenheter som står i centrum. Inkludering av barns perspektiv innebär att faktiskt lyssna på barnen själva genom att observera deras lek och reflektera över lekvärden tillsammans med dem. Barnperspektiv, å andra sidan, refererar till vuxnas tolkning av barns önskemål och behov. Det är ett sätt för vuxna att försöka utgå och förstå vad som är det bästa för barn (Örebro kommun 2018:42).

I detta arbete har vi valt att arbeta utifrån barnperspektivet, vilket innebär att vi försöker tolka och utgå från vuxnas professionella kunskap och erfarenheter av barns behov. Anledningen till att barns perspektiv exkluderas i undersökningen innefattar felkällor. Att fråga barn hur de upplever och önskar en lekmiljö tenderar till att fokus hamnar på specifika lekredskap, av det faktum att det är lättare att beskriva än upplevelser. Många barn tänker på lekmiljöer som en samling lekredskap, vilket i sin tur påverkar vad barn efterfrågar (Örebro Kommun 2018:44). Komplexiteten i att fånga barns verkliga preferenser förtydligas i följande exempel:

“Matthew, 8 år, observerades under två timmar på en lekplats. När han kom gick han direkt fram till linbanan där han lekte i tio minuter. Resten av tiden tillbringade han med att förflytta vatten (i en tom chipspåse) från en plaskdamm till en sandlåda där han byggde kanaler och fördämningar. När han skulle lämna platsen frågade vi vad han tyckte bäst om i lekmiljön. Han tittade sig omkring och sa ”linbanan” – det mest iögonfallande objektet på platsen, och något som var lätt för honom att sätta ord på.” (Örebro Kommun 2018:45).

Trots att Matthew tillbringade större delen av sin tid med att leka med vatten, identifierade han linbanan som sin favoritaktivitet. Troligen för att linbanan var det mest uppenbara eller lättaste elementet att beskriva i lekmiljön, trots att hans faktiska lekbeetende visade annat. Att ta hänsyn till dessa felkällor skulle göra arbetet för omfattande vilket resulterade i att analysera utifrån barnperspektiv.

2.3 Socioekonomi och boendesegregation

Socioekonomisk status, även kallat SES, används för att mäta och kategorisera människor utifrån vad de har för ekonomi, arbete och utbildning.

Socioekonomisk boendesegregation innebär att grupper av individer med olika socioekonomiska förutsättningar bor åtskilda från varandra (Boverket 2023). Det betyder att personer med liknande förutsättningar tenderar att bo i samma område. Boendesegregationen följer ett bosättningsmönster på grund av bostadssegmentering där olika typer av boenden, såsom hyresrätter och villor, är byggda i olika geografiska områden.

I det här arbetet fokuserar vi på socioekonomisk segregation vilket menar på hur klass- och resursförutsättningar påverkar var personer bosätter sig (Lindström 2019:22). Hur socioekonomisk segregation mäts är komplicerat och därför används ett vedertaget verktyg i arbetet, segregationsbarometern.

Boverkets verktyg Segregationsbarometern har tagits fram för att kartlägga den socioekonomiska boendesegregationen i Sverige. Segregationsbarometern baseras på två kompletterande mått, ojämlikhetsindex samt områdestyper. Ojämlikhetsindex redovisar graden av ett områdes segregation. Måttet områdestyper redovisar socioekonomiska förutsättningar i olika områden vilket baseras på inkomst- och bostadsnivå. Statistiken som visas i barometern baseras på SCB:s registerdata (Boverket u.å). Utifrån ämnesområdena och indikationer har en skala mellan 1–5 framtagits. Områdestyp 1 visar på stora socioekonomiska utmaningar och områdestyp 5 visar på mycket goda socioekonomiska förutsättningar. Vidare har en interaktiv karta, där bedömningen redovisas, skapats för att kunna avläsa olika områdets socioekonomiska status.

2.4 Kommunens mål om likvärdig skola

Sveriges kommuner och regioner gjorde 2024 en rapport om hur Sveriges kommuner fördelar resurser utifrån socioekonomi. Rapporten visade att 7 av 10 kommuner har socioekonomisk resursfördelning till skolor (SKR 2024).

Enligt skollagen ska kommunen fördela resurser till utbildningen inom skolväsendet med hänsyn till elevernas olika förutsättningar och behov (SKR 2024:1). Socioekonomisk resursfördelning är vanligast i större städer och kommuner i närheten av dem (SKR 2024:3). Vanliga faktorer som avgör

fördelningsmodellen är utbildningsnivå hos vårdnadshavare, utländsk bakgrund och förekomst av eventuellt försörjningsstöd (SKR 2024:4).

Socioekonomisk resursfördelning kan kopplas till den kompensatoriska principen, där resurser ska riktas till skolor med större behov för att skapa mer likvärdiga förutsättningar för elever (Hanushek & Woessmann 2011). I en rapport från Skolverket framgår det att “Andelen kommuner som tillämpar ett resursfördelningsystem som tar hänsyn till socioekonomiska skillnader är störst bland den grupp av kommuner som har de största socioekonomiska skillnaderna mellan olika bostadsområden” (Skolverket 2011:24). Detta har sin grund i studier som visar att socioekonomiska faktorer har en direkt påverkan på skolresultat, där exempelvis vårdnadshavares inkomst och utbildningsnivå spelar en avgörande roll för elevernas akademiska framgång (Skolverket 2011).

Trots att majoriteten av Sveriges kommuner tillämpar socioekonomiska resursfördelningar, varierar både fördelningsmodeller och storleken på de kompensatoriska resurserna (SKR 2024:5). Detta innebär att vissa skolor i mer utsatta områden kan få betydligt större resurser än andra, samtidigt som vissa kommuner som saknar en tydlig kompensatorisk strategi riskerar att förstärka redan existerande ojämlikheter mellan skolorna.

I Uppsala kommun används en socioekonomisk fördelningsmodell där resurser fördelas utifrån faktorer såsom vårdnadshavarnas utbildningsnivå, hushållsinkomst och andelen nyanlända elever (Uppsala kommun 2023). Modellen syftar till att säkerställa att skolor i socioekonomiskt utsatta områden tilldelas mer resurser för att möta sina elevers behov. Samtidigt visar forskning att socioekonomiska faktorer inte enbart påverkar undervisningen och de akademiska resultaten, utan även tillgången till en god fysisk skolmiljö (Faskunger 2007).

Enligt Faskunger (2007) spelar skolgården en betydande roll för barns fysiska aktivitet och välmående. Dock visar forskning att skolor i socioekonomiskt utsatta områden ofta har mer begränsade resurser att investera i skolans utemiljö (Skolverket 2011). Detta påverkar barnens möjlighet till fysisk aktivitet och lek, vilket i sin tur har en direkt inverkan på elevernas hälsa och inlärningsförmåga (Nyberg 2017:16).

I den statliga utredningen “*En mer likvärdig skola*” (SOU 2020:28) betonas vikten av att resurser inom skolsystemet fördelas på ett sätt som säkerställer att alla elever ges likvärdiga förutsättningar, oavsett socioekonomisk bakgrund. Utredningen framhåller att en likvärdig skola inte enbart handlar om undervisningens kvalitet och lärarresurser, utan också om de fysiska

förutsättningarna för elevernas hälsa. Vidare föreslås det att staten ska ta ett större ansvar för att minska skillnader i resurstilldelning och skolmiljö mellan olika socioekonomiska områden (SOU 2020:28). Förslaget understryker behovet av en jämlik resursfördelning som omfattar undervisningsrelaterade insatser såväl som den fysiska skolmiljön, där skolgårdens utformning spelar en central roll för att en likvärdig skola och hälsosam skolmiljö för samtliga elever.

2.5 Sammanfattning

Sammanfattningsvis förtydligar kapitlet skolgårdens centrala del av skolmiljön och hur en välutformad skolgård kan fungera som en plats där barns fysiska aktivitet prioriteras. Sveriges arbete för en likvärdig skola för att bland annat utjämna socioekonomiska förutsättningar sammanfattar vilken betydelse Sverige som land har för att bekämpa dessa orättvisor. Samtidigt lyfts problematiken kring resursfördelning mellan kommuners skolor där skolgården sällan är en aspekt som belyses för att utjämna olikheter i socioekonomiskt olika områden.

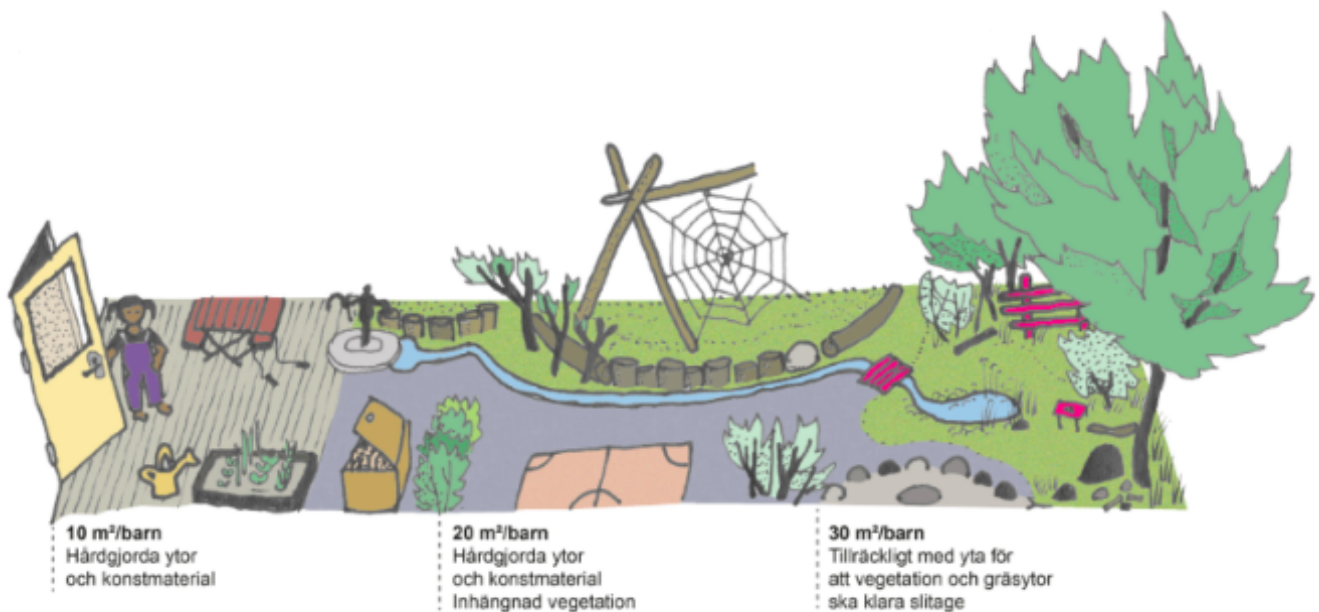
3. Skolgårdens kvalitetsaspekter och dess inverkan på fysisk aktivitet

De kvalitetsaspekter som presenteras nedan har valts utifrån forskning och riktlinjer som belyser hur skolgårdens utformning kan främja förutsättningarna för barns fysiska aktivitet. Urvalet i observationsprotokollet baseras på *Lek på riktigt* (Örebro kommun, 2018), *Uppsala kommuns riktlinjer för utemiljöer i förskola och grundskola* (2020) samt Boverkets underlag för att Rusta skol- och förskolegårdar (Boverket 2017).

Nedan presenteras samtliga kvalitetsaspekter som observeras i arbetet, med fokus på hur de skapar förutsättningar för rörelse och aktivitet. Genom att inkludera variation i miljön, trygga ytor och utmanande lekmöjligheter kan skolgården stimulera mer spontan och varierad fysisk aktivitet.

3.1 Skolgårdens storlek

Storleken på skolgården har en direkt effekt på vilka kvaliteter och funktioner som kan rymmas (Boverket 2021). Bättre förutsättningar skapas på en större yta (se Fig.1) eftersom det finns möjlighet till en mer varierad miljö där natur, rörelse och social interaktion får ta plats (Boverket 2021).

Figur 1: Illustrationsbild som visar på funktioner och kvaliteter som rymms beroende på friytans storlek, för elever i årskurs F- 6. Illustrationsbilden förklarar hur friytans

kvadratmeter per elev påverkar innehållet av friytan. Illustration av Lena Jungmark (Boverket 2021).

En väl utformad skolgård är mångfunktionell och flexibel, och kan stimulera alla årskurser och aktiviteter (Örebro Kommun 2018:35). Det bör finnas utrymme för fysisk aktivitet och återhämtning samt kunna fungera för spontan lek och organiserad verksamhet (Boverket 2021).

Boverket (2015) menar att ett lämpligt dimensionerat mått på friytan på en skolgård bör vara minst 30 m² per barn. Friyta innebär all yta där barn fritt kan röra sig på. Parkeringar, lastplatser och cykelställ är exempel på ytor som inte räknas med i friyta. Vidare anses även den totala ytan på friytan ha påverkan på skolgårdens kvalitet och Boverket rekommenderar minst 3000 m² total friyta.

Generella ramar enligt Boverkets värdering för utemiljöns storlek per elev i årskurs F-6 och hur användningen regleras:

- 10 m² resulterar oftast i hårdgjorda ytor, känsligt för slitage
- <25 m² gör det svårt för naturligt markmaterial och växtlighet att klara sig, leder till ett stort slitage
- 30 m² ger utrymme för både naturliknande ytor och idrottsytor, bör ej vara känsligt för slitage

Utemiljöer har en direkt påverkan på barns utveckling. På skolgårdar, i parker och i grönområden har barn möjlighet att utveckla både fysiska, psykiska och kognitiva förmågor (Boverket 2015:27). Fri lek, i form av fantasilekar och rollekar i en varierad miljö ger möjlighet till utveckling av dessa förmågor. Skolgårdar har historiskt och i nutid spelat en viktig roll i den svenska skolan. Utbildning utomhus kan ske pedagogiskt i form av lektioner, men den största delen av lärandet sker genom lek utomhus. (Björklid 2005:29). Det här innebär att skolans utemiljö inkluderar möjligheten till pedagogik och fungerar som en pedagogisk resurs (Björklid 2005:115). Dessvärre prioriteras skolgårdar lågt i byggnadsprojekt, och ofta är det utformningen av skolgården som bortprioriteras när byggnadsprojekts budget överskrids (Björklid 2005:115).

3.2 Krontäckning samt lekanpassad och slittåligt växtmaterial

Grönskande skolgårdar med växtligheter i olika skikt bidrar till en utemiljö som är levande och skiftande (Boverket 2015:91). Buskage, flergrenade buskträd och trädkronor är exempel på hur en utemiljö kan ge vegetation i olika skikt som barn kan skapa sina egna världar inom. Vegetationens krontäckning bidrar till att

barnen blir skyddade mot solen och helst bör krontäckningen uppnå minst 50 % (SKR 2015:23). En utemiljö med växter lockar till lek och det tillkommer material såsom kottar, bär och pinnar som i sig kan bidra till lek. Växtlighet bidrar även till fantasifylld och varierad lek i form av fysisk aktivitet. Vegetationens påverkan på fysisk aktivitet förtydligas av van Dijk-Wesseliuss et.al (2018) som beskriver att den fysiska aktiviteten ökar hos flickor när skolgården innehåller mer vegetation. Pojkars fysiska aktivitet förändrades inte negativt av vegetation menar Dijk-Wesseliuss et.al (2018). Vidare konstaterar de att en grönare skolgård även ökar barns kognitiva och sociala välbefinnande (van Dijk-Wesseliuss et.al 2018).

3.3 Inbjudande och trygg atmosfär

En inbjudande, välkomnande och trygg atmosfär är viktigt för att lekmiljöerna ska användas i den mån som önskas (Örebro kommun 2018:17–18). Det kan nås på flera olika sätt, exempelvis genom belysning, välkomnande skyltar, grönska och rätt val av placering av dessa. I rapporten Gör plats för barn och unga! (Boverket 2015:26) uppmärksammas vikten av att barn är med i planeringen och förvaltningen av deras utemiljöer. Barns delaktighet kan bidra till fantasifulla och välkomnande utemiljöer då barn vet bäst vad barn vill ha (Boverket 2015:26).

3.4 Rumslighet

En skolgård med varierande ytor och olika rumsligheter skapar möjligheter för en fantasifylld och mångsidig lekmiljö. Rumslighet kan skapas genom olika höjdnivåer, växtlighet och variationer mellan öppna och slutna platser (Boverket 2015:85). Den pedagogiska miljön kan också gynnas av varierande ytor och rumslighet genom att skapa specifika platser för lektioner, uppdrag och samlingar (Boverket 2015:88). Varierade ytor kan också nås genom Affordance vilket innebär att ett föremål kan användas på oändligt antal sätt (Örebro kommun 2018:16). Som ett exempel kan ett bord i fantasins värld också vara ett hustak, en bil eller ett flygplan. Därmed är det gynnsamt att tänka på Affordance i gestaltandet av lekmiljöer för att skapa flexibla och varierade ytor (Örebro kommun 2018:16).

3.5 Topografi

En utemiljö med höjder och slänter bjuder in till fysisk aktivitet. Klättra, springa, rulla, åka pulka och kana är endast en handfull av aktiviteter som främjas av topografiska skillnader. Det finns flera sätt att uppnå topografiska skillnader i lekmiljöer, såsom byggda element med trappor och klätterredskap samt genom naturliga element som kullar och sänkor (Örebro kommun 2018:21). Topografins

direkta inverkan på fysisk aktivitet gör det till en viktig byggsten i utformningen av skolgårdar (Boverket 2021). Varierade ytor med höjdskillnader anses vara en av de viktigaste aspekterna för att öka fysisk aktivitet i lekmiljöer (Örebro kommun 2018:31). Faskunger (2007) belyser även topografins betydelse för fysisk aktivitet:

”Egenskaper som troligen ökar fysisk aktivitet hos barn på de här platserna är kuperad och ojämn naturterräng med stora lekytor där barn har goda möjligheter till fri lek” (Faskunger 2007:9).

Citatets budskap kan appliceras på skolgårdar för att kunna ge de bästa förutsättningarna för att främja fysisk aktivitet.

3.6 Barnanpassning och tillgänglighet

Ett av målen i svensk funktionshinderspolitik är att alla, oavsett funktionsnedsättning eller ålder, ska kunna vara fullt delaktiga i samhällslivet (Myndigheten för delaktighet 2023). Det innebär att skolgårdens utformning ska anpassas så att alla barn kan nyttja utemiljön, vilket stärks i Barnkonventionen artikel 23 (Boverket 2015:35). Dessutom anses det diskriminerande ifall dessa anpassningar inte görs enligt diskrimineringslagen (Boverket 2015:43). Barns behov och lek ändras under olika åldrar, vilket bidrar till att utemiljöerna behöver anpassas utifrån vilken åldersgrupp som ska använda den (Boverket 2015:68).

3.7 Social interaktion och återhämtning

Skolgårdar är ett bra verktyg för att öka barns fysiska aktivitet men för att barn ska orka röra på sig och utföra skolarbete behövs utrymme för återhämtning och vila. Utomhusvistelse kan bidra till bland annat återhämtning, stressreducering och bättre koncentration (Boverket 2015:20). Det är komplicerat att utforma platser där barn kan dra sig undan, då det kan medföra risker för mobbning eftersom platserna kan vara skymda. Däremot ökar risken ännu mer, om inte reträttplatser finns, att barn finner andra platser som inte är utformade för det ändamålet och därmed riskerar än mindre uppsyn. Således är det bättre att utforma platser avsedda till lugn och ro än att låta barnen finna dessa platser själva (Boverket 2015:88). Socialt umgänge, som att prata med en kompis, påverkar även det barns fysiska och psykiska hälsa genom att barnen kan koncentrera sig bättre och göra hälsosamma val (Hjärnfonden 2023).

3.8 Kreativ lek

Barns fantasifyllda och kreativa lek utvecklas genom att de har tillgång till att förändra den miljö de leker i (Örebro kommun 2018:11). Löst material såsom grus, pinnar, vatten, stenar och sand möjliggör den förändringen. Kreativt lekande kan exempelvis vara att bygga kojor, samla material, bygga torn och skvätta vatten vilket möjliggörs av lösa material (Örebro kommun 2018:11). Vuxnas syn på estetik kan stundvis påverka tillgången på löst material då det kan upplevas som stökigt (Örebro kommun 2018:6). Enligt Boverket (2015:107) är det viktigt att förvaltare inser vikten av löst material och låter det finnas kvar samt att de tillför nytt löst material. Kreativ lek kan också nås genom barns nyfikna sätt att röra sig i sin omgivning, vilket Gurholt (2016:20) förtydligar. Vidare framför även Gurholt (2016) att kreativ lek utvecklar barns kunskap, deras färdigheter samt deras världs- och självbild.

3.9 Fri och utmanande lek

Fri lek på skolgården, med möjlighet att klättra, klänga, hänga och bygga kojor, skapar goda förutsättningar för fysisk aktivitet. Mångfald på lekmöjligheter, lösa material och oprogrammerade lekmiljöer bidrar till friare lek hos barn. Riskbedömning är något barn lär sig successivt under uppväxten. Vuxna tenderar att minska den möjliga utvecklingen när säkerhet står i fokus. Däremot bör det finnas en balans mellan säkerhet och barns möjlighet att utmanas socialt och fysiskt (Boverket 2015:122). Uppmuntran till fri och utmanande lek kan således kännas läskigt för vuxna men det är en fundamental del för barns utveckling att lära sig att bemästra risker (SKR 2015:44). Ellen Beate Sandseter (2007) visar genom sin forskning där 38 barn observerades och 8 barn och 7 vuxna intervjuades att det finns sex utmaningar inom riskfyllt lekande:

- Uppleva fart
- Utforska höjder
- Testa verktyg
- Kämpa tillsammans med andra
- Vara själv utan vuxet sällskap
- Uppleva farliga element så som vatten och eld

Utmaningarna skapar en grund för vad barn behöver för att utveckla sin riskmedvetenhet (Sandseter 2007). Studien är utförd på förskolor och visar således också vad som bör kunna göras på en skolgård för att utmanas i sin lek.

3.10 Öppna ytor

Fysisk aktivitet, såsom att springa och idrotta, gynnas av att ha stora utrymmen (Boverket 2015:85). Det kan nås genom att skapa eller bibehålla ytor med gräs, grus eller asfalt (SKR 2015:19). Öppna ytor på skolgården kan också användas i lärandet av idrott och hälsa, där sporter, uppträdanden och gruppaktiviteter är exempel på aktiviteter som kan hållas. Skolverket (2015) ger exempel på aktiviteter som kan öka den fysiska aktiviteten på skolgårdar, där fria och öppna ytor är en grund för att genomföra de ovanstående aktiviteterna. Öppna ytor medför också möjligheter för aktiviteter på hjul, såsom sparkcykel eller trambilar (Örebro kommun 2018:31).

3.11 Utemiljön som pedagogiskt verktyg

Även om de flesta av lektionerna sker inomhus finns det kunskaper som kan styrkas av lektioner och pedagogik på skolgården. Enligt rapporten "Klassrum med himlen som tak" (Faskunger et.al 2018) ger lektioner utomhus effekter på fysisk aktivitet, skolprestation och naturkontakt. Utöver den direkta inverkan på skolprestation ökar även barnens självförtroende, motivation till inlärnin, mer lek och rörelse samt ökad motivation till att träna (Faskunger et.al 2018:23). Skolträdgårdsverksamheten, vilket är ett ytterligare sätt att inkludera utomhuspedagogik i skolan, bidrar även denna till ökad rörelse (Åkerblom 2005:74). Den ökade fysiska aktiviteten utvecklar barns kognitiva förmågor såsom koncentrationsförmåga och problemlösning. Vidare förbättras skolresultat av ökad fysisk aktivitet (Faskunger et.al 2018:31). Varierade, gröna, funktionella och attraktiva skolgårdar anses som ett krav för att uppnå positiva effekter av utomhuspedagogik (Faskunger et.al 2018:35). Boverket (2015:85) lyfter hur pedagogiskt arbete, såsom exempelvis lektioner i bild, matematik och naturkunskap kan gynnas av löst material på skolgården. Skolgårdens storlek anses dessutom påverka möjligheterna för utomhuspedagogik, där en stor skolgård har bättre möjligheter att inkludera utomhuspedagogik i utbildningen. (Faskunger et.al 2018:35). Ökad möjlighet för fysisk aktivitet på skolgården genom utomhuspedagogik har även påverkan på huruvida barn med olika bakgrunder kan utveckla sin fysiska aktivitet på lika villkor (Faskunger et.al 2018:35).

3.12 Sammanfattning

Skolgårdens kvalitetsaspekter inkluderar bland annat vegetation, storlek, topografi och tillgång på öppna ytor. Kvalitetsaspekterna ger förutsättningar för barns

fysiska aktivitet. I en väl utformad skolgård där samtliga kvalitetsaspekter tar plats, får eleverna god möjlighet till fysisk aktivitet.

4. Metod

En metod baserad på observationer har valts för att undersöka skolgårdens utformning och dess förutsättningar för fysisk aktivitet. Datainsamlingen genomförs med hjälp av ett observationsprotokoll som poängsätter olika kvalitetsaspekter på skolgårdar i Uppsala kommun. Urvalet av skolor grundar sig på socioekonomisk status i området för att möjliggöra en jämförelse mellan skolor i områden med eventuellt olika socioekonomiska förutsättningar. Observationerna fokuserar på skolans utemiljös specifika kvalitetsaspekter såsom utformning, topografi och vegetation (se kapitel 3). Resultatanalysen syftar till att identifiera samband mellan skolgårdens kvalitet och vidare förutsättningen för fysisk aktivitet, samt hur detta kan kopplas till kommunens socioekonomiska skillnader.

4.1 Val av metoder

Datainsamlingen gjordes genom en inventering av skolgårdarna på helgtid, där elevernas rörelse inte påverkar bedömningen. Avsikten är att analysera vilka förutsättningar och funktioner som utformas på skolans utemiljö, för att vidare kunna värdera lekmiljöns kvalitet.

Observationsprotokollet är utformat för att metodiskt kunna poängsätta skolgårdens olika kvalitetsaspekter på skala mellan 0–3, där tre poäng är bäst. Bedömningen baseras på en tillhörande beskrivning av de meriterande kvalitetsaspekterna. Protokollet utgår från ett forskningsarbete utfört av Mimmi Beckman, i uppdrag av Örebro kommun (2018), där viktiga kvaliteter som skapar en bra lekmiljö identifieras kombinerat med en checklista av (Boverket 2017).

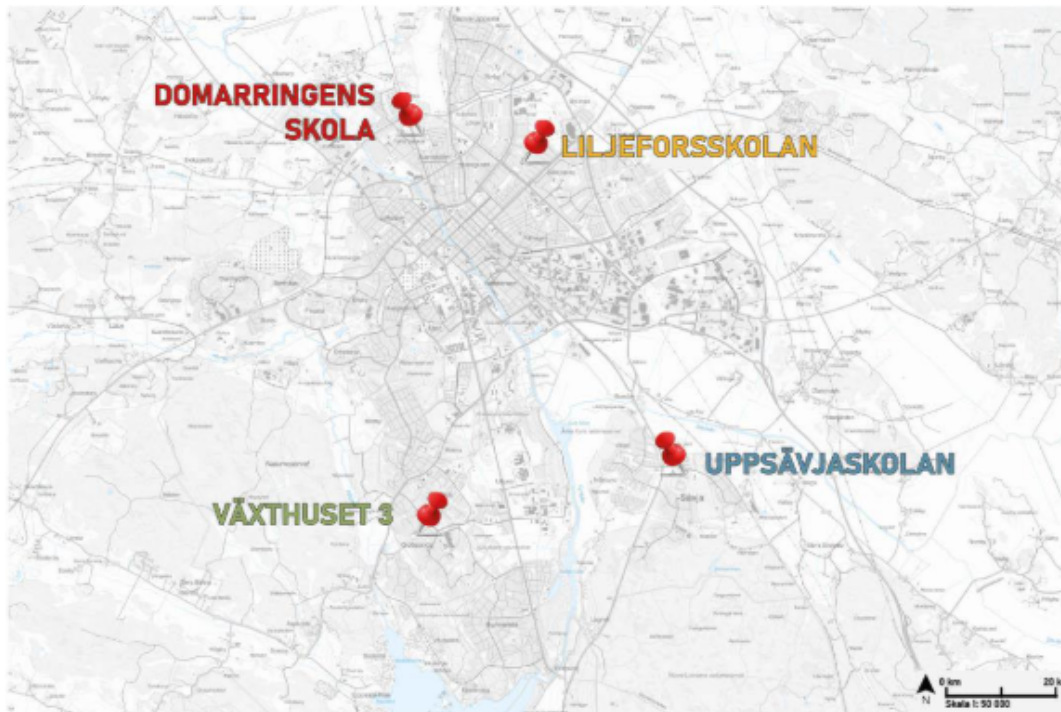
Under arbetets gång har författarna varit i telefon- och mailkontakt med en kontaktperson på Skolfastigheter, Uppsala kommun samt Statistiska centralbyrån.

Träddäckning mäts genom Boverkets verktyg träddäckning (u.å) samt Lantmäteriet karttjänst Min karta (2025).

4.2 Urval

Utifrån Uppsala kommuns kommunala grundskolor F-6 samt segregationsbarometern har två skolor belägna i socioekonomiskt område med hög status valts ut: Domarringens Skola samt Uppsävjaskolan. Vidare har två

skolor belägna i socioekonomiskt område med låg status valts ut: Liljeforsskolan samt Växthuset skola 3 (tidigare Stenhammarskolan). Se Fig.2 för skolornas geografiska läge i förhållande till Uppsala kommun.

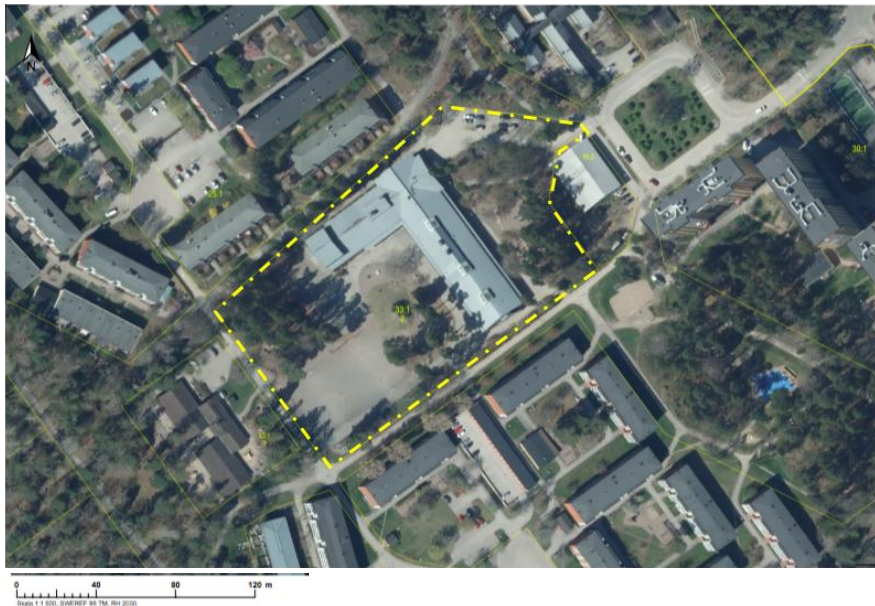

Figur 2: Karta över skolgårdarnas geografiska spridning i Uppsala kommun. Kartan visar att skolorna ligger i eller i närheten av Uppsalas innerstad. Uppsävjaskolan och Domarringens skola tillhör områdestyp 5, Liljeforsskolan och Växthuset 3 tillhör områdestyp 1. Skala 1:50 000. Skapad av Jennifer Krantz (2025) med underlag från Lantmäteriet © (2025).

Urvalet av skolorna gjordes då Uppsala kommun, enligt segregationsbarometern, har fem låg- och mellanstadieskolor i socioekonomiskt hög- (områdestyp 5) samt socioekonomiska lågstatusområden (områdestyp 1). Gamla Uppsala skola, vilken är placerad i ett område med hög socioekonomisk status (områdestyp 5), har exkluderats från studien då skolan och skolgården genomgår en renovering där utbildningen är flyttad till temporära lokaler och därmed kan bedömas orättvist. De fyra utvalda skolorna har årskurser F-5, vilket bidragit till en oavsiktlig avgränsning som höjer resultatets trovärdighet. Dessa skolor speglar olika socioekonomiska förutsättningar, för att sedan jämföra eventuella skillnader, likheter och mönster dem emellan.

4.2.1 Växthuset skola 3

Beläget i Gottsunda ligger skolan Växthuset skola 3 (se Fig. 3) Skolan byggdes 1975 och hette tidigare Stenhammarskolan (Skolfastigheter u.å). Här går årskurser F-5 och totala antalet elever är runt 180. Området som Växthuset skola 3 ligger i klassas utifrån Segregationsbarometern som ett område med stora socioekonomiska utmaningar och är därmed klassat som områdestyp 1. Området angränsar i väst till ett områdestyp 5, som klassas som ett område med mycket goda förutsättningar. Till öster ligger områden som klassas som områdestyp 2 som har socioekonomiska utmaningar.

Figur 3: Växthusets skola 3 – Ortofoto som visar Växthusets skola 3. Det observerade området, markerat med en gul streckad linje, utgör grunden för de presenterade resultaten. Skala 1:1600. Illustration av Hanna Adås med underlag från Lantmäteriet © (2025).

4.2.2 Uppsävjaskolan

1968 byggdes Uppsävjaskolan (se Fig. 4) i området Bergsbrunna (Skolfastigheter u.å). Här går ca 300 elever i årskurs F-5. Skolan ligger i områdestyp 5, ett område med mycket goda socioekonomiska förutsättningar. Området angränsar till största del av områdestyp 4 som har goda socioekonomiska förutsättningar. I sydost angränsar det till områdestyp 3 vilket anses som ett socioekonomiskt blandat område.

Figur 4: Uppsävjaskolan – Ortofoto med observerat område markerat med en gul streckad linje. Det markerade området visar det område som observationerna och resultaten är baserade på. Skala 1:1600. Illustration av Hanna Adås med underlag från Lantmäteriet © (2025).

4.2.3 Liljeforsskolan

I Gränby ligger Liljeforsskolan (se Fig.5) som byggdes 1969 (Skolfastigheter u.å.). Skolan har årskurserna F-5 och har ca 250 elever. Skolan ligger i områdestyp 1 som klassas som ett område med stora socioekonomiska utmaningar. Omkring skolan finns områdestypen 3 vilket innebär att det är socioekonomisk blandad område.

Figur 5: Liljeförsskolan – Ortofoto över Liljeförsskolan med det observerade området avgränsat av en gul streckad linje. Resultaten är baserade på analyser inom detta område. Skala 1:1600. Illustration av Hanna Adås med underlag från Lantmäteriet © (2025).

4.2.4 Domarringens skola

Domarringens skola (se Fig. 6), byggt 1948 (Skolfastigheter u.å), är beläget i Svartbäcken och har ca 500 elever i årskurserna F-5. Skolan ligger i områdestyp 5, vilket är ett område med mycket goda socioekonomiska förutsättningar. Runt om skolan finns områden med goda socioekonomiska förutsättningar (områdestyp 4).

Figur 6: Domarringens skola – Ortofoto över Domarringens skola med det observerade området markerat med en gul streckad linje. Resultaten bygger på observationer inom detta område. Skala 1:1600. Illustration av Hanna Adås med underlag från Lantmäteriet © (2025).

4.2.5 Förvaltning och renovering av skolgårdarna

Förvaltning av skolorna i Uppsala kommun sker genom Uppsala skolfastigheter. Enligt de underlag vi blivit tilldelade har inga större renoveringar gjorts på de utvalda skolornas skolgårdar. Enstaka förändringar, såsom byte av lekutrustning eller nyplantering, sker fortlöpande under åren.

4.3 Datainsamling

Insamlad data från observationsprotokollen analyserades för att identifiera eventuella skillnader på skolgårdsmiljöernas kvaliteter för fysisk aktivitet samt hur dessa relaterar till områdets socioekonomiska kontext.

Utöver mätningar på friyta per elev och observationsprotokoll har foton användts för att dokumentera och underlätta vidare analys.

Observationsprotokollet är utvecklat utifrån kriterier och riktlinjer från Örebro kommun, Uppsala kommun och Boverket (se kapitel 3). De tre källorna har valts då de besitter kunskapsunderlag som stärker observationsprotokollet kvalitetsaspekter. De har kombinerats för att de tillsammans stärker varandras svagheter. Boverket stärker Örebro kommuns skrift då författarna önskade ett mer applicerbart protokoll. Uppsala kommuns riktlinjer kompletterades för att få en förankring till Uppsala och kommunens egna riktlinjer.

4.3.1 Örebro kommun (2018:35–36) Beckman, *Lek på riktigt- Om att sluta bygga lekplatser och börja skapa rikare lekmiljöer.*

Rapportens syfte är att fungera som stöd för ansvariga för utveckling av barns utemiljöer. Bakgrund och diskussion belyser problematiken av barns utemiljöer idag och beskriver dem som själlösa och begränsande för barns utveckling (Örebro kommun 2018). Tyngden av rapporten bygger på att utveckla lekmiljöer som lockar till lek och främjar barnens utveckling. Ett protokoll tas fram i rapporten med de kvaliteter som anses viktigast för att skapa en god lekmiljö. Rapporten belyser inte specifikt vilka kvaliteter som anses viktigast på skolgårdar och hur de främjar fysisk aktivitet, utan snarare lekplatser och lekotoper. Lekotop menas med en plats där landskap med dess vegetation och lek är sammanflätat och således bidrar med både lek och ekologiska kvaliteter. Med härledning till det har det här arbetet haft *Lek på riktigt* som grund i utförandet av observationsprotokollet men tagit med vidare underlag för att utveckla ett specifikt protokoll för arbetets undersökning.

4.3.2 Uppsala kommun (2020) *Riktlinje för utemiljöns yta och kvalitet vid förskola och grundskola.*

Uppsala kommun tog 2020 fram riktlinjer för barns utemiljöer i förskola och grundskola för att säkerställa tillräckligt stora friytor med god kvalitet för lek. Riktlinjerna är framtagna med grund i att barnkonventionen blev lagstiftad i Sverige 2020 (Uppsala kommun 2020:4) och att kommunens befolkning växer och staden förtätas. Utgångspunkten för riktlinjerna är tidigare forskning, Boverkets råd och vägledningar samt plan- och bygglagen (Uppsala kommun 2020:6). Riktlinjerna är samlade under tre huvudbegrepp: gårdskvaliteter, lokalisering samt friytans storlek.

Riktlinjerna om gårdskvaliteter innefattar en varierad och grönskande utemiljö som främjar fysisk aktivitet samtidigt som den är trygg och lekfull. Utemiljön ska erbjuda bra mikroklimat med både soliga och skuggiga platser och vara tillgänglig för alla. Det ska även finnas ytor som kan fördröja dagvatten och utemiljön ska erbjuda möjligheter för bra utomhuspedagogik (Uppsala kommun 2020).

Lokaliseringen av utemiljöerna ska vara vid, eller i närheten, av naturområde, stadsparkdel eller kvarterspark. Vidare ska skolgårdarna, vid förtätning av staden, kunna vara multifunktionella och samexistera med andra funktioner i staden. (Uppsala kommun 2020)

Friytans riktlinjer varierar på var i staden skolgården är placerad. I Uppsalas innerstad ska friytan vara minst 15 m² per elev. I områden där framtida målet är tät stad är minimikraven 20 m² per elev och i övriga områden 30 m² per elev.

Oberoende område i Uppsala ska alla skolgårdar eftersträva minst 3000 m² sammanhängande friyta och totalt friytemått på 15 000 m² accepteras. (Uppsala kommun 2020)

Då vår undersökning sker med grund i Uppsala anses Uppsala kommuns riktlinjer vara relevanta att inkludera i observationsprotokollet. Riktlinjerna fungerar som ett underlag för nybyggnation av skolor men kan också brukas som riktlinjer för redan befintliga byggnationer. Till skillnad från *Lek på riktigt* är riktlinjerna framtagna för utemiljöer i förskola och grundskola vilket utvecklas och anpassas bra till denna undersökning.

4.3.3 Boverket (2017) *Rusta utemiljön vid skola och förskola för bättre lärande och ökat välbefinnande* samt *Gör plats för barn och unga!* (Boverket 2015)

Checklistan är framtagen som ett resultat av en satsning att rusta upp skolgårdar och förskolegårdar från staten mellan åren 2016–2018 (Boverket 2017). Checklistan berör fyra huvudområden: Förbättra lärandet, skapa trygghet, främja fysisk aktivitet samt att göra barn och elever delaktiga.

I vårt observationsprotokoll har vi fokuserat på checklistans huvudområde "Främja fysisk aktivitet". Checklistan kompletterar de andra två underlagen som inte belyser exakta kvaliteter som främjar den fysiska aktiviteten.

Checklistan baseras på bland annat vägledningen *Gör plats för barn och unga!* (Boverket 2015) som berör barnens rätt till bra utemiljöer. Vi kompletterar underlaget med checklistan eftersom den kompletterar flertalet kvalitetsaspekter som berörs i *Lek på riktigt* (Örebro kommun 2018) och *Riktlinje för utemiljöns yta och kvalitet vid förskola och grundskola* (Uppsala kommun 2020).

4.4 Observationsprotokoll

Observationsprotokollets beskrivning av kvaliteter är skriven i jagform för att belysa huruvida vuxna kan utveckla barnperspektivet (se tabell 1). Genom att skriva i jagform kan en vuxen försöka sätta sig in i barnets perspektiv istället för att bedöma utifrån ett eget perspektiv. Beskrivningen av kvaliteter i jagform bidrar således till en mer direkt, relaterbar och personlig bedömning för den som utför undersökningen (Gill, 2021:24).

Poängsystem: Skolgården har kvaliteten...

0 – Nej

1 - Delvis, det finns men är lite representerat

2 – Ja

3 - Ja, mycket representerat

Slutgiltiga poängen sammanställs genom att poängen summeras.

Tabell 1: Tabellen redovisar kvalitetsaspekterna samt beskrivning av kvalitetsaspekterna. Beskrivningen av kvalitetsaspekterna är skrivna i jagform för att förenkla för användaren att relatera till barnets perspektiv. Poängen fördelas mellan 0–3, där 0 är lägst och 3 är högsta poäng. Vidare finns en kolumn för kommentarer för att anteckna relevanta fynd och upplevelser på skolgårdarna. En djupare beskrivning av hur poängen fördelas ses i Tabell 2.

KVALITETASPEKT	BESKRIVNING AV KVALITETASPEKTER	POÄNG	KOMMENTAR
FRIYTA*	På skolgården finns det utrymme för lek.	0 1 2 3	
INBJUDANDE OCH TRYGG	Jag kan leka i en välkomnande, tillåtande och trygg atmosfär som lockar mig till lek.	0 1 2 3	
KRONTÄCKNING**	På skolgården finns det grönskande träd.	0 1 2 3	
LEKANPASSAD OCH TÄLIGT VÄXTMATERIAL	Jag kan leka bland växter som tål mitt lekande och är anpassade för lek.	0 1 2 3	
RUMSLIGHET	Jag kan röra mig runt bland varierande ytor. I sol och skugga finns det öppna, gömda och avskilda ställen för mig att leka bland.	0 1 2 3	
TOPOGRAFI	Jag kan springa upp och ner för kullar, på vintern åker jag stjärtlapp där!	0 1 2 3	
BARNANPASSNING OCH TILLGÄNGLIGHET	Här finns något för alla att leka med! Jag kan leka här oavsett funktionsnedsättning eller ålder.	0 1 2 3	
SOCIAL OCH ÅTERHÄMTNING	På skolgården finns plats för att umgås och utföra olika aktiviteter	0 1 2 3	
KREATIV LEK	Det finns lösa material såsom pinnar, kottar och vatten som jag kan leka fantasifullt med.	0 1 2 3	
FRI OCH UTMANANDE LEK	Klättra, klänga, hänga och bygga är saker jag kan göra på skolgården.	0 1 2 3	
ÖPPNA YTOR	När jag har spring i benen kan jag få upp fart och röra mig fritt. Jag har plats för att spela fotboll och leka kull.	0 1 2 3	
UTEMILJÖN SOM PEDAGOGISKT VERKTYG	När jag är utomhus lär jag mig saker, ibland har vi lektioner på skolgården.	0 1 2 3	

* Underlaget för kvadratmeter friyta per skola har tagits från Svenska Statistiska Centralbyråns uppgifter från 2020. Elevantalet har hämtats från Uppsala kommuns hemsida för vardera skola. Den beräknade totala arean divideras med elevantalet på skolan för att få ett mått på tillgänglig yta per elev (m^2/elev). Uträkningen gör det möjligt att jämföra skolgårdens ytmässiga förutsättningar.

** Krontäckningen mäts med hjälp av Boverkets karttjänst "Trädtäckning" tillsammans med Lantmäteriets karttjänst "Min karta". Arean på trädtäckningen divideras med den totala arean för att räkna ut procent trädtäckning.

4.5 Analyismetoder

Observationsprotokollens insamlade data analyseras kvantitativt för att eventuellt identifiera skillnader, likheter och mönster mellan skolgårdarna, med särskilt fokus på hur dessa mönster kan kopplas till socioekonomisk bakgrund och i förlängningen påverka elevernas förutsättningar till fysisk aktivitet. Efter jämförelseanalys granskades de olika skolgårdarna i relation till varandra för att utpeka potentiella samband. Särskild vikt läggs vid hur dessa samband kan relateras till socioekonomisk status samt vilken påverkan de kan ha på elevernas möjlighet till fysisk aktivitet.

4.6 Poängskala på respektive kvalitetsaspekt

Observationsprotokollet stärks med ett ramverk för huruvida bedömningen ska göras. Skillnaderna i poängen tydliggörs genom indikationer på vad skolgården bör innehålla för att få respektive poäng. Målet med ramverket är att göra observationsprotokollet oberoende av bedömarens tidigare erfarenheter och åsikter.

Tabell 2: Tabellen redovisar hur poängen fördelas på respektive kvalitetsaspekt. Förtydligande av poängsättningen har gjorts för att undvika att användarens egna åsikter ska kunna påverka resultatet.

KVALITETSASPEKT	POÄNG 0 NEJ	POÄNG 1 DELVIS, DET FINNS MEN ÄR LITE REPRESENTERAT	POÄNG 2 JA	POÄNG 3 JÄMYCKET REPRESENTERAT
FRIYTA	Friytan är mindre än 10 m ² per elev.	Friytan är 11 m ² - 19m ² per elev.	Friytan är 20 m ² - 30m ² per elev.	Friytan är >30 m ² per elev.
INBJUDANDE OCH TRYGG	Skolgården är varken inbjudande eller trygg. Jag blir inte lockad till att leka på skolgården.	Ett kriterium uppfylls. Skolgården är antingen inbjudande, trygg eller lockar till lek	Två kriterier uppfylls.Skolgård en... är inbjudande och trygg eller lockar till lek. är trygg och lockar till lek eller inbjudande. bjuder in till lek och är trygg eller inbjudande.	Alla kriterier uppfylls.
KRONTÄCKNING	Krontäckningen motsvarar 0-15% av skolgårdens area.	Krontäckningen motsvarar 16-29% av skolgårdens area.	Krontäckningen motsvarar 30- 45% av skolgårdens area.	Krontäckningen motsvarar >45% av skolgårdens area.
LEKANPASSAD OCH TÅLIGT VÄXTMATERIAL	Skolgården saknar slittåligt och lekanpassat växtmaterial.	Skolgården har enstaka lekbuskage eller har enstaka fall av slittåligt växtmaterial. Exempel 1: Det finns buskage för lek men vissa är i taggiga rosenbuskar.	Skolgården har lekanpassat och slittåligt växtmaterial men det finns utrymme för mer, några tecken på användning. Exempel: Flertalet områden med lekbuskage i exempelvis pil, men det finns lämpliga platser som saknar det.	Skolgården har många områden med lekanpassat och slittåligt växtmaterial.
RUMSLIGHET	Det finns varken varierade ytor, öppna eller avskilda ställen och gömställen att leka bland i sol och skugga.	Det finns varierade ytor. I sol eller skugga finns det antingen gömställen, öppna eller avskilda ställen. Exempel: I en avskild del av skolgården kan man leka i sol eller skugga.	Det finns gömda, avskilda eller öppna ställen att leka i sol eller skugga.	I sol och skugga finns gömda, avskilda och öppna ställen att leka bland.
TOPOGRAFI	Det finns ingen eller en lite varierad topografi att springa upp och ned för.	Det finns något varierad topografi att springa upp och ned för. De topografiska skillnaderna är små.	Det finns varierad topografi att springa upp och ned för. De topografiska skillnaderna är tydliga.	Det finns varierad topografi att springa upp och ned för. De topografiska skillnaderna är stora.

BARNANPASSNING OCH TILLGÅNGLIGHET	Skolgården är inte anpassad efter barns storlek eller tillgänglighetsanpassad.	Ett kriterium uppfylls. Skolgården är antingen anpassad efter barns storlek <i>eller</i> tillgänglighetsanpassad.	Båda kriterierna uppfylls något. Skolgården är anpassad efter barns storlek och tillgänglighetsanpassad. Det finns utvecklingspotential. Exempel: Det finns lekredskap för alla åldrar och en rullstol kan transporteras på skolgården. En rullstol kan inte ta sig till exempelvis en kompisgunga.	Skolgården är anpassad efter barns storlek och tillgänglighetsanpassad
SOCIAL OCH ÅTERHÄMTNING	Det finns inte utrymmen för att varken umgås, utföra olika aktiviteter eller att gå undan och ta det lugnt. Det finns inte lösa material eller möjlighet till fantasifylld lek.	Ett kriterium uppfylls. Det finns delvis lösa material <i>eller</i> möjlighet till fantasifylld lek.	Båda kriterierna uppfylls något. Det finns lösa material och möjlighet till fantasifylld lek. Det finns utvecklingspotential. Exempel: Det finns pinnar, kottar, vattenpölar som kan lekas fantasifullt med men det är bara på några ställen.	Båda kriterierna uppfylls.
KREATIV LEK	Det finns inte lösa material eller möjlighet till fantasifylld lek.	Ett kriterium uppfylls. Det finns delvis lösa material <i>eller</i> möjlighet till fantasifylld lek.	Båda kriterierna uppfylls något. Det finns lösa material och möjlighet till fantasifylld lek. Det finns utvecklingspotential. Exempel: Det finns pinnar, kottar, vattenpölar som kan lekas fantasifullt med men det är bara på några ställen.	Båda kriterierna uppfylls.
FRI OCH UTMANANDE LEK	Fri och utmanande lek i form av att klättra, klänga, hänga och bygga finns inte.	Ett kriterium uppfylls. Fri <i>eller</i> utmanande lek i form av <i>antingen</i> klättra, klänga, hänga och bygga finns.	Båda kriterierna uppfylls något. Fri och utmanande lek i form av <i>antingen</i> klättra, klänga, hänga och bygga finns.	Båda kriterierna uppfylls. På skolgården kan man klättra, klänga, hänga och bygga.

ÖPPNA YTOR	Det finns inte öppna ytor med möjlighet för att exempelvis spela fotboll och leka kull. <i>Eller ytor är inte brukbara.</i>	Det finns en delvis öppen yta med möjlighet för att exempelvis spela fotboll och leka kull.	Det finns öppna ytor med möjlighet för att exempelvis spela fotboll och leka kull. Ytor finns men är små <i>eller</i> otillgängliga. Exempel: En grusplan finns men ligger längst bort på skolgården, här får inte barnen leka utan vuxnas närvaro.	Det finns flera öppna ytor som är stora och tillgängliga.
UTEMILJÖN SOM PEDAGOGISKT VERKTYG	Det finns inte utrymme för pedagogik på skolgården.	Det finns antingen lite utrymme för pedagogik på skolgården <i>eller</i> pedagogiska inslag. Exempel: Utanför klassrummet finns bänkar eller på asfalten finns en sifferorm.	Det finns utrymme för pedagogik på skolgården och pedagogiska inslag. Det finns utvecklingspotential.	Det finns gott om utrymme för pedagogik på skolgården och pedagogiska inslag.

5. Resultat

Observationen gjordes under dagen den 23/2-2025 och skolgårdarna besöktes i ordningen: Växthuset, Uppsävjaskolan, Liljeforsskolan och Domarringens skola. Vid ankomst till skolan gick vi runt på skolgården för att få en helhetsbild på utformningen. Sedan diskuterades kvaliteterna och poängsattes utifrån innehållet på skolgården.

5.1 Presentation av data

5.1.1 Observationsprotokoll

Tabell 3: Redovisar resultat på kvalitetsaspekterna på respektive skola. Siffran redovisar poängen. Kommentarer gjordes under platsbesöken.

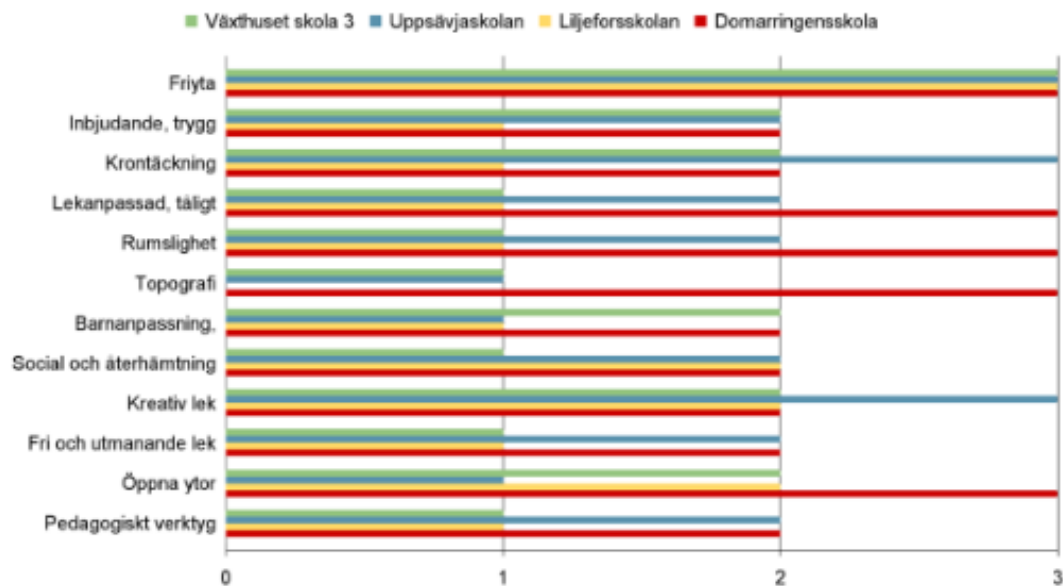
	VÄXTHUSET 3	UPPSÄVJASKOLAN	LILJEFORSSKOLAN	DOMARRINGEN SKOLA
KVALITETASPEKT	Betyg och kommentar	Betyg och kommentar	Betyg och kommentar	Betyg och kommentar
FRIYTA	3 ca 86 m ² / elev	3 ca 38 m ² / elev	3 ca 70 m ² / elev	3 ca 50 m ² / elev
INBJUDANDE OCH TRYGG	2 Ja, delvis. Det lockar oss till lek men det finns också många "döda" ytor.	2 Vi känner oss lockade till lek men inte helt helt trygga. God atmosfär där vi lockas till lek.	1 Lockar till lek men skolgården känns inte trygg.	2 Inbjudande och lockar till lek. Vi känner oss trygga. Många barn på plats.
KRONTÄCKNING	2 ca 35%	3 ca 48%	1 ca 20 %	2 ca 31 %
LEKANPASSAD OCH TÅLIGT VÄXTMATERIAL	1 De växter som finns är nypon, rosor och stora träd. Det tål barns lek men är inte så lekvänlig.	2 Det finns buskar och träd men små öar längs kanterna. Mycket är nedtrampat.	1 Det finns men utspritt och ser ingen användning i form av spår. Rosenbuskar.	3 Stora och flera lekbuskage med kryp in. Vi ser spår av användning.
RUMSLIGHET	1 Det finns varierade ytor. Mycket soliga platser. Vi kan inte gå undan och vara enskilt.	2 Det finns skog lik lek och fotbollsplaner. Saknar platser för att ta det lugnt på.	1 Inte skuggiga platser. Långa siktlinjer, inte så stor möjlighet att gå undan	3 Stor variation. Rejäl pulkabacke och mycket gräsyta.
TOPOGRAFI	1 Endast en kulle, lätt att tröttna på.	1 Inte mycket. Finns vissa topografiska skillnader men gränsas av staket	0 Endast en liten kulle, i övrigt plant.	3 Mycket topografi-skillnader Mycket topografi-skillnader över stor area. Man ser tydliga lekspår.

KREATIV LEK	2 Majoriteten barrträd = mest kottar barr och små pinnar. Majoritet grus.	3 Små & stora pinnar, vatten samlar i större pölar, kottar	2 Mycket pinnar och pölar. Inga kottar	2 Mycket stora pinnar, små pinnar. Boklöv. Saknar kottar.
FRI OCH UTMANANDE LEK	1 Stenar, många stora. Det finns utmaningar men främst för yngre åldrar.	2 Inga klätterträd. Bara programmerat klättring. Mycket kojor och större grenar	1 Bygga ja, hänga och klänga men endast på byggda lekobjekt.	2 Mycket klätterställningar men saknar klätterträd. En dunge med varierad lek
ÖPPNA YTOR	2 Öppen skolgård generellt. Grusplan och asfalt .	1 Inga öppna ytor förutom grusplan och konstgräs. Grusplanen är avskild från övrig skolgård.	2 Hyfsat men mest i princip bara asfalt, grus eller konstgräs. Stora ytor generellt på skolgården.	3 Stora ytor. Gräs, topografi men också fotbollsplan/bandy. Stora fria ytor.
UTEMILJÖN SOM PEDAGOGISKT VERKTYG	1 Finns möjlighet för idrott men inte annat	2 Bra för idrott, isbana, grus och konstgräsplan. Variation på växter och bra bänkar för pedagogik.	1 Möjlighet till idrott ute. Ingen avgränsning. Amfiteatern	2 Mycket lärandemoment. Matematiska tillägg på asfalten, is och grusplan. Direkt entre från klassrum, bänkar utanför.

5.1.2 Poängfördelning av kvalitetsaspekter

Tabell 4: Fördelning av skolornas poäng över de olika kvalitetsaspekterna. Poängen ges mellan 0–3. Kommentarer för poängen läses i tabell 3. Tabell skapad via Google kalkylark.

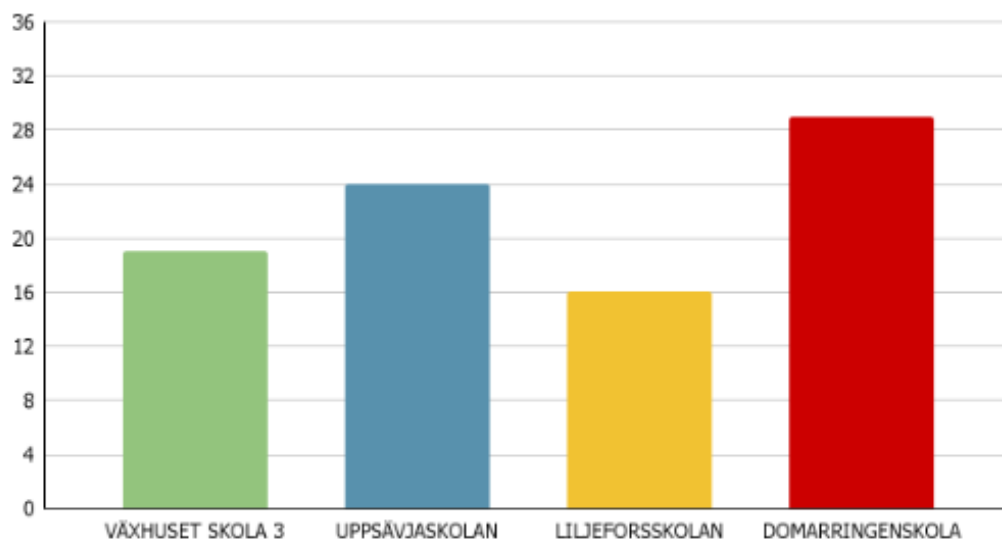
Poängfördelning kvalitetsaspekter

5.1.3 Totalpoäng för skolorna

Tabell 5: Redovisar totalpoängen för skolorna. Maxpoäng 36 innebär att alla kvalitetsaspekter fått 3 poäng. Tabell skapad via Google kalkylark.

Totalpoäng för skolorna

5.2 Sammanfattning av resultat

Sammanlagt tilldelades 88 poäng på de fyra olika skolorna av totalt 144 möjliga poäng som hade kunnat delats ut. Resultatet visar att Domarringens skola tilldelas mest poäng på 29 totalpoäng (se tabell 5). Domarringen skolas poäng är fördelade på fem kvalitetsaspekter med poäng 3, sju kvalitetsaspekter med poäng 2 samt ingen kvalitetsaspekt med poäng 1 (se tabell 4). Uppsävjaskolan tilldelas totalt 24 poäng (se tabell 5) fördelat på tre kvalitetsaspekter med poäng 3, sex kvalitetsaspekter med poäng 2 samt tre kvalitetsaspekter med poäng 1 (se tabell 4). Vidare visar resultatet att Växthuset skola 3 får tredje högsta totalpoäng med 19 poäng (se tabell 5). Poängen fördelas med en kvalitetsaspekt med poäng 3, fem kvalitetsaspekter med poäng 2 samt sex kvalitetsaspekter med poäng 1 (se tabell 4). Liljeförsskolan tilldelas lägst poäng med en totalpoäng på 16 (se tabell 5). Poängen fördelas med en kvalitetsaspekt med poäng 3, tre kvalitetsaspekter med poäng 2, sju kvalitetsaspekter med poäng 1 och en kvalitetsaspekt med poäng 0 (se tabell 4).

De kvalitetsaspekter med lägst poäng är *topografi*, *barnanpassning och tillgänglighet*, *fri och utmanande lek* samt *utemiljön som pedagogiskt verktyg*. Det är i kvalitetsaspekten *Topografi* det är störst skillnad i poäng mellan två skolor där Domarringens skola fick 3 poäng medan Liljeförsskolan fick 0 poäng. De kvalitetsaspekter som sammanlagt fick högst poäng är *kreativ lek* och *öppna ytor*.

Resultatet visar att det finns skillnad av skolgårdars utformning i olika områden med olika socioekonomisk status i Uppsala Kommun då skolorna i områdestyp 5, Domarringen skola och Uppsävjaskolan, fick högst totalpoäng.

Kvalitetsaspekter som särskilt utmärker sig skilja skolorna i de olika områdestyperna är:

- Rumslighet
- Social och återhämtning
- Pedagogiskt verktyg
- Lekanpassad, tåligt
- Fri och utmanande lek

6. Resultatanalys

Vid analys av resultaten identifieras tydliga skillnader i skolgårdarnas kvalitet och dess förutsättningar för att främja elevernas fysiska aktivitet. Socioekonomiska faktorer spelar en stor betydelse, där skolor med god socioekonomisk status har bättre förutsättningar för fysisk aktivitet på skolgårdarna. Topografin är den kvalitetsaspekt med genomgående brister. Dock uppmuntras kreativ lek med genomgående höga poäng på samtliga skolor. Storleken per elev på skolgården visar sig vara mindre avgörande för resultatet än vad skolgårdens innehåll har, eftersom stora ytor utan varierat innehåll inte genererar fysisk aktivitet i sig. Det totala resultatet på 88 av 144 poäng pekar på att skolgårdarna inte utnyttjar sin potential för att främja fysisk aktivitet som forskningen påtalar vara viktig. Begränsningar i metoden såsom observationer under helgtid kan ha påverkat vårt resultat.

6.1 Socioekonomiska skillnader

Vid jämförelse mellan skolorna med hög respektive låg socioekonomisk status syns tydliga skillnader. Uppsävjaskolan och Domarringens skola fick högst poäng (24 respektive 29), medan Växthusets skola 3 och Liljeforsskolan hade lägst totalpoäng (19 respektive 16). Den genomgående trenden är att skolorna med högst totalpoäng ligger i områden med hög socioekonomisk status, medan den lägsta totalpoängen fanns i områden med låg socioekonomisk status. Det innebär att skolorna i socioekonomiskt starka områden har bättre förutsättningar för fysisk aktivitet, i jämförelse med skolgårdar i socioekonomiskt svaga områden. Skillnaden som finns mellan de höga respektive låga socioekonomiska områdena ger därigenom olika förutsättningar för elevernas fysiska aktivitet.

Uppsala kommun arbetar med en socioekonomisk fördelningsmodell vilket innebär att resurserna bör vara fördelade så att de kan möta skolornas och i synnerhet elevernas olika behov (Uppsala kommun 2023). Resultatet på undersökningen visar däremot att fördelningsmodellen inte kompletterar de skillnader som finns i Uppsala kommuns skolgårdar.

6.2 Topografins brister och betydelse

Generellt var topografin den mest bristande kvalitetsaspekten på skolorna, där den sammanlagda poängen för samtliga skolor landade på 5 poäng av max 12 poäng. Det var även under denna kvalitetsaspekt där poäng 0 gavs, vilket endast tilldelas en gång under observationen. Det tyder på en generell avsaknad av en varierad topografi på skolgårdarna som i sin tur begränsar förutsättningarna för fysisk aktivitet. Poängen som gavs ut vid kvalitetsaspekten *Topografi* var 0, 1, 1 och 3. Skillnaderna mellan Liljeforsskolans topografi, som fick 0 poäng, och

Domarringens Skolas topografi är stora (se Fig. 7). Skolgårdarnas placering i landskapet kan påverka resultatet på topografi, där Domarringens skola ligger i ett område med brutet landskap medan Liljeförsskolan ligger i ett flackt landskap. Trots det bör inte det befintliga landskapet ha en så tydlig påverkan på den topografiska utformningen, enligt oss. Vi anser att det finns så pass tydliga fördelar i barnens lek och fysiska hälsa att det behövs prioriteras i gestaltning av skolgårdar. Om det inte finns naturligt kan det vara ett alternativ att bygga och tillföra topografiska skillnader.

Figur 7: Bilder över två skolors topografi. Till vänster ses Domarringens skola med 3 poäng på kvalitetsaspekten "Topografi". Till höger ses Liljeförsskolan som fick 0 poäng på kvalitetsaspekten "Topografi". Skillnaderna i höjdmeter mellan skolgårdar är stora och tecken av användning lika stora. Bilder tagna av Hanna Adås och Jennifer Krantz.

6.3 Kreativ lek och lösa materials höga poäng

Kvalitetsaspekten *Kreativ lek* med tillgång till lösa föremål, fick generellt höga poäng, med totalpoäng på 9 av 12 när samtliga skolors poäng summerades. Här poängsattes ingen av skolorna med poäng lägre än 2. Trots skolgårdarnas skillnad i utformning finns det i samtliga fall möjlighet för eleverna att skapa egna fantasilekar. Det innebär att det finns förutsättningar för kreativ och fantasifylld lek på samtliga skolor. Utifrån resultatet kan de höga poängen på kvalitetsaspekten *Kreativ lek*, relateras till den generellt höga krontäckningen på skolgårdarna. Sambandet mellan krontäckning och lösa material syftar till att träd tappar pinnar, kottar och löv som kan bidra till mer löst material.

6.4 Skolgårdens innehåll kontra storlek

Boverkets rekommendation (2015) om storleken på skolgården verkar kunna försummas som påverkan på elevernas fysiska aktivitet efter

observationsprotokollets resultat. Alla observerade skolor uppfyller $>30\text{m}^2$ per elev, och Växthusets och Liljeforsskolan har mer än dubbelt så stor friyta per elev (70m^2 respektive 86m^2 per elev). Däremot är det just de skolor med högst m^2 per elev som tilldelades de lägsta totalpoängen. Det är även dessa två skolor som enligt Boverkets segregationsbarometer ligger i områdestyp 1. Boverket menar på att en skolgård med friyta på minst 30m^2 per elev har full potential för olika funktioner och önskvärd variation (Boverket 2015). Således bör även alla kvalitetsaspekter kunna rymmas på skolornas friyta. Trots att dessa skolgårdar har god potential sett till friyta per elev, visar det sig viktigare i resultatet vad ytan faktiskt innehåller än storleken på skolgården i sig. Därmed tyder resultaten på att det inte räcker med en tillräckligt stor skolgård om den inte är utformad på ett sätt som stimulerar till lek och fysisk aktivitet hos eleverna.

6.5 Tolkning av sammanlagt resultat

88 tilldelade poäng av 144 möjliga motsvarar 61%, vilket kan anses relativt lågt, och för kommunens yngre generation hade en högre procentsats varit önskvärt. Resultatet går inte i linje med Naturvårdsverket (2011) betoning av skolgårdens viktiga roll för barns utveckling, framför allt med tanke på den minskade rörelsefriheten för barn i dagens samhälle (se sida 11). Naturvårdsverket (2011) framhåller att välutformade utemiljöer har en positiv inverkan på barns fysiska aktivitet. Följaktningen kan en tolkning av resultatet innebära att de uppnådda 88 poängen speglar en brist i skolgårdens förmåga att uppmuntra till den fysiska aktivitet som Naturvårdsverket anser vara viktig. Vidare har de 88 poängen ej fördelats jämnt på de valda skolorna. Poängfördelningen indikerar återigen därför att eleverna på grundskolorna i Uppsala kommun inte har samma förutsättningar för fysisk aktivitet.

6.6 Metodologiska begränsningar och överväganden

Observationen gjordes under helgtid vilket kan ha haft en inverkan på resultatet. Trots det faktum att respektive skolgård observerades noga, kan det finnas krypin och lekutrymmen som används flitigt av eleverna, men som ej upptäcktes under platsbesöket. Därför går det inte att garantera att alla lekmiljöer och kvaliteter har observerats av det faktum att författarna inte är elever på skolorna. Komplement till skolgården som genererar ökad fysisk aktivitet är en aspekt som studien är medveten om, men som också är svår att bedöma. Kompletterande lekmaterial och engagerad personal kan påverka den fysiska aktiviteten på skolgården positivt. Det finns eventuellt lekmaterial som dagligen används på skolgårdarna såsom fotbollar och pulkor, vilket påverkar hur skolgården genererar fysisk aktivitet. Engagerad personal som styr lekar och aktiviteter under fritids- och rasttid möjliggör också säkerligen en ökad fysisk aktivitet. Emellertid är det

skolgården i sig som ger en ökad förutsättning för att genomföra den kompletterande fysiska aktiviteten. Resultaten kan därmed vara begränsade av tidpunkten för observationen, en mer omfattande studie som involverar flertalet observationer under och efter skoltid samt intervjuer med lärare och elever skulle kunna ge oss en mer komplett bild över skolgårdens faktiska användning och potential för att främja den fysisk aktiviteten.

7. Diskussion

Resultatanalysen tyder på att skolgårdar i socioekonomiskt starka områden har fler kvalitetsaspekter med höga poäng än i de socioekonomiskt svaga områdena. Målet med undersökningen var att identifiera eventuella skillnader i skolgårdarnas utformning. Resultatet visar på att varierad rumslighet och topografi samt tillgång till sociala, lugna, utmanade och pedagogiska miljöer var det som identifierades som de största skillnaderna. Dessutom visar resultatet att förutsättningarna för fysisk aktivitet skiljer sig beroende på vilken skola barnen i Uppsala kommun går på och således i vilken stadsdel de är uppvuxna i. En brist på dessa kvalitetsaspekter som tydligt ses i de socioekonomiskt svaga områdena riskerar därmed negativa hälsoeffekter på grund av minskad fysisk aktivitet. På så vis anser vi att skolgårdens utformning påverkar barnens möjligheter till goda livsmöjligheter i framtiden, vilket Naturvårdsverket (2011) hävdar då en inspirerande och rymlig miljö främjar fysisk aktivitet. Enligt Karolinska Institutet (2021) bidrar den fysiska aktiviteten till förebyggande av allvarliga hälsotillstånd såsom cancer. Därmed kan en skolgård som är väl utformad ha en långsiktig positiv effekt på barn livskvalitet och hälsa.

Det slutliga resultatet väcker oss frågan hur kommuner fördelar skolans resurser och vidare vilka prioriteringar som styr beslutstaganden kring skolgårdar. Trots att resurserna ska jämnas ut de socioekonomiska skillnaderna i samhället, tyder resultatet på att det inte ges samma förutsättningar för Uppsalas kommuns låg- och mellanstadieelever. Eftersom syftet med detta arbete var att undersöka och identifiera eventuella skillnader i olika socioekonomiska områden, samt att analysera det utifrån likvärdighet, innebär resultatet att målet om en likvärdig skola som Uppsala kommun och Sverige nationellt eftersträvar inte uppfylls.

7.1 Ökad kunskap för skolväsendets verksamhet

Resultatet ger en indikation på att det inte räcker att fördela resurser utifrån skolornas socioekonomiska status utan att vägledning på hur skolorna kan utveckla skolgården bör tillkomma. Vi anser att en likvärdig skola inte kan nås när det finns en korrelation mellan utformning av skolgårdar och områdets socioekonomiska status. Under genomförandet av undersökningen har det framkommit att det finns föga lite information om hur Sverige arbetar för likvärdiga skolgårdar för alla.

Vi hävdar därmed att tydligare nationella riktlinjer bör tas fram för att säkerställa kvaliteten på skolgårdarna. Oavsett vilket område som skolan ligger i ska målet om en likvärdig skola kunna uppnås. Att kommunen fördelar resurser som ska

jämna de socioekonomiska klyftorna är till synes en god tanke för att ge kommunens elever likvärdiga förutsättningar. Komplikationerna anser vi skapas i nästa steg där vardera skolan själva beslutar hur resurserna vidare fördelas.

Under arbetet förtydligas det att det inte är enskilda lekutrustningar som är viktigast i barns lek och fysisk aktivitet utan snarare utformningen av mellanrummen däremellan. Ifall en vägledning tas fram för att förbättra skolgårdens utformning bör fokuset ligga på mellanrummen och skolgården som storhet snarare än enskilda lekutrustningar. Vi anser att små ändringar i utformningen kan ge stora utslag på den fysiska aktiviteten. I undersökningen ser vi tydliga exempel på hur små medel kan påverka resultatet (se Fig.8).

Figur 8: Skillnader i buskage på skolorna Domarringen skola till vänster samt Liljeforsskolan till höger. På kvalitetsaspekten "Lekanpassad och tåligt växtmaterial" fick Domarringens skola 3 poäng medan Liljeforsskolan fick 1 poäng. Artvalet har påverkat barnens lek i buskaget. Liljeforsskolan har rosenbuskage som inte blir lekvänlig på grund av dess taggar. Domarringens skola har ett buskage av vide som är slittåligt och gästvänligt för lek. Bilder tagna av Hanna Adås och Jennifer Krantz.

På Liljeforsskolan fanns det buskage utplacerade på skolgården men utan tydliga tecken på användning. På Domarringens skola ser vi tydliga tecken på användning av buskaget. Vi anser att artvalet kan vara en anledning till hur buskaget används i leken. Buskaget på Liljeforsskolan är en rosenbuske med taggiga stjälkar medan på Domarringens skola har man i stället valt buskage av vide, en art som är slittålig och lekvänlig (se Fig.8). En, enligt oss, så pass liten skillnad i utformningen kan ha påverkat barnens lekmöjligheter negativt. Därmed hävdar vi att om Liljeforsskolan hade bytt ut rosenbusken till ett videbuskage skulle användningen och därmed den fysiska aktiviteten kunna öka.

Vi hävdar att det finns möjlighet att förändra små, och relativt billiga, skillnader i utformningen som skulle kunna ge stora utslag på den fysiska aktiviteten. Ytterligare ett exempel på det är hur man valt att placera ut bänkar och bord som en möjlighet till utomhuspedagogik samt att gå undan och utföra lugnare aktiviteter för psykisk och fysisk återhämtning. Exempel på det ser vi på Växthuset skola 3 samt Uppsävjaskolan (se Fig.9).

Figur 9: Placering av bänkar på skolorna Växthuset skola 3 (till vänster) samt Uppsävjaskolan (till höger). Gestaltningssvalet att placera bänkarna kan påverka användningen av dem. Vi anser att Uppsävjaskolans bänkar bjuder in till återhämtning och aktiviteter så som att rita, pyssla eller utomhuslektioner medan bänkarna vid Växthuset skola 3 har färre användningsområden. Bilder tagna av Hanna Adås och Jennifer Krantz.

Vi förmodar att dessa gestaltningssval handlar om okunskap snarare än skolornas enskilda ekonomi. Vidare menar vi att bristen på kunskap i kombination med ekonomiska skillnader är grunden till att skillnaderna är så pass tydliga. Därmed anser vi det vara viktigt att ge ett kunskapsunderlag likt läroplanen till skolorna för att möjligheten att utveckla dessa kvalitetsaspekter ska finnas. Bristande kunskap om viktiga element och hur barn samspelar med dem kan finnas i skolor med, och utan, utbildade lärare och pedagoger.

En ytterligare aspekt vi reflekterar kring är hur intresset och engagemanget hos pedagoger och vårdnadshavare påverkar skolgårdarnas utformning. I områden med högre socioekonomisk status bor det generellt högre utbildade personer (Lindström 2019:22) och vi anser att chansen att kunskap och engagemang om skolgårdar hos dessa vårdnadshavare kan vara högre i dessa områden än i områden med låg socioekonomisk status. Ett exempel som vi la märke till under undersökningen var att båda skolorna i områdestyp 5 (Domarringens skola och Uppsävjaskolan) hade isbana medan skolorna i områdestyp 1 (Växthuset skola 3 och Liljeforsskolan) saknade isbana trots att möjligheten till en fanns på alla skolgårdar. Detta är ett tillskott i utformningen vi tror kan bero på engagemang

från pedagoger och vårdnadshavare snarare än att det är kunskap och ekonomi som styr denna utformning.

Fortsättningsvis konstaterades det i arbetet att det finns en gråzon i vem som ansvarar för utveckling av skolgårdarnas utformning. Det bidrar till en diffus ansvarsfördelning eftersom ansvariga från Uppsala skolfastigheter och Uppsala kommun refererar till varandra, utifrån telefonkontakt med vardera part. Vi hävdar att en förtydligande uppdelning av ansvar hade behövts för att lättare kunna fördela arbetsuppgifter och således utveckla skolgårdarnas utformning.

7.2 Betydelsen av skolgårdarnas byggnadsår

En aspekt som kan ha påverkat relevansen är under vilken tid skolgårdarna utformades. De fyra skolorna som undersöktes är byggda mellan 1948–1975 (Skolfastigheter u.å), det vill säga ett tidsspänn på 27 år. Domarringens skola är byggd 1948 vilket är den skola som byggdes tidigast. Nästa skola som byggs är Uppsävjaskolan år 1968. Därefter byggs Liljeforsskolan år 1969 och Växthuset skola 3 år 1975. Det är 20 år mellan byggandet av Domarringens skola och Uppsävjaskolan. Det har, enligt kontaktpersonen på Uppsala skolfastigheter, inte skett någon större renovering på någon av skolgårdar utan det är enstaka lekredskap som bytts ut. Enligt Larsson et.al (2017) skedde det främst ändringar i form av säkerhetsmedvetande och vuxennärvaro under den aktuella tiden (se sida 16). Vi anser att trots skillnaden i byggnadsår så verkar tidens syn på skolgårdar vara dess lik. Vi hävdar därmed att skolornas byggnadsår kan verka nästintill försumbar till resultatet. Vidare undersökning i hur politiken och åsikterna ändrades mellan 1948 och 1975 hade varit intressant för att få en djupare förståelse i hur det i så fall kan påverkat resultatet.

7.3 Landskapsarkitektens roll i problematiken

Vi anser att detta arbete bekräftar en bristande kontakt emellan skolväsendet och landskapsarkitektur. Vi, som landskapsarkitektstudenter och kommande yrkesverksamma, hävdar att det är viktigt att vår och skolväsendets kompetens får sammanflätas. Resultatet bekräftar relevansen med fortsatt arbete med socioekonomiska aspekter i en landskapsarkitekts gestaltning. Vår förhoppning är att landskapsarkitekter i framtiden ska kunna gestalta likvärdiga utemiljöer oavsett områdets socioekonomiska status.

Utemiljöer, oavsett vilken ålder som brukar den, är en del av det uppdrag landskapsarkitekter har. Arbetet är således relevant till ämnet landskapsarkitektur.

Som landskapsarkitektstudent är social- och ekologisk hållbarhet alltid ett bakomliggande perspektiv. Fast än det primära perspektivet i detta arbete inte berör ekologisk hållbarhet och klimatförändringar vill vi ändå belysa hur en skolgård utformad för lek och fysisk aktivitet kan bidra till positiva effekter på ekologin och klimatet. Under kapitel 2 och 3 lyfter vi vegetationens betydelse i nutida skolgårdar samt hur vegetation, krontäckning och lekanpassad och slittåligt växtmaterial kan påverka en skolgårds värden positivt. Vi anser att det finns goda förutsättningar att, precis som i Paris (European Environment Agency 2023) och Örebro (Örebro 2018), utveckla barns utemiljöer så att de kan vara ekologiskt och klimatomåttligt gynnsamma samtidigt som de är gynnsamma för lek, fysisk aktivitet, skugga och pedagogik.

7.4 Arbetets etiska övervägande

Arbetets har gjorts utan att anonymisera skolorna vars skolgårdar som undersökts. Beslutet kring att undvika anonymisering togs efter etiska överväganden om hur en anonymisering skulle påverka syftet av arbetet. Anledningen till offentliggörandet är att vi vill skapa en personlig koppling för läsaren till skolorna och således tydligt belysa skillnaderna i skolgårdars utformning i Uppsala kommun. Vi anser att anonymisering i den här undersökningen skulle kunna riskera att osynliggöra de strukturella orättvisor vi undersöker.

Huruvida samhället har en moralisk plikt att ge alla barn lika förutsättningar för fysisk aktivitet är en etisk fråga som varit central i arbetet. Eftersom resultatet visar att skolgårdarna i områdestyp 5 tenderar att ha bättre förutsättningar för fysisk aktivitet än de i områdestyp 1 hävdar vi att det är samhällets skyldighet att utjämna dessa skillnader. Ifall resultatets skillnader är nationellt strukturella kan undersökningen konstatera att klyftorna förstärkas snarare än utjämnas på grund av skolgårdarnas utformning. Vi anser det riskfyllt, utifrån ett etiskt perspektiv, att fortsätta i den riktningen. Därmed önskar vi att det nationellt ses över i vilken grad barns möjligheter till fysisk aktivitet skiljer sig i olika socioekonomiska områden i Sverige.

7.5 Begränsningar

Studiens slutliga resultat bygger på observationer vid ett specifikt tillfälle och omfattar ett begränsat antal skolor. Undersökningen gjordes på en helgdag i februari när det var få, eller inga, barn närvarande på skolgårdarna. Det bidrar till att undersökningen görs utifrån barnperspektiv och inte ur barnets perspektiv. Vi har begränsat oss att under arbetets gång inte intervjua eller observera barnens

faktiska lek vilket innebär att våra antagande görs utifrån befintlig forskning och våra tidigare erfarenheter.

Ytterligare en begränsning som kan förvränga vårt resultat är vår användning av segregationsbarometern. Vi ställer oss skeptiska till huruvida Boverkets mätverktyg fullt kan spegla verkligheten. Exempelvis kan en skola i ett socioekonomiskt svagt område (områdestyp 1), ha elever från närliggande områden med högre socioekonomisk status. Detta tycker vi kan skapa en snedvriden bild av vad skolelevernars verkliga socioekonomiska status är och kan således påverka vårt resultat. Vi ser att närliggande områden av skolorna har andra socioekonomiska statusar (se 4.2.1- 4.2.4) vilket teoretiskt sett kan påverka vilken socioekonomisk status som skolelevern geografiskt tillhör enligt Boverket (u.å). Arbetets omfattning möjliggjorde inte vidare undersökning kring det, men det kan vara lämpligt att vidare undersöka det i framtida forskning.

Observationerna genomfördes med att en av författarna var något omedveten om vilka skolor som tillhörde vilka områdestyper. Det var inte ett medvetet ställningstagande som författarna tog utan skedde av en slump. Vi anser att det enbart bidrog till en mer objektiv bedömning av skolgårdarna där författarens egna förväntningar inte kunde speglas i resultatet. I en framtida forskning kan det vara givande att de som bedömer skolgårdarna är omedvetna om den socioekonomiska statusen skolorna ligger för att få en än mer objektiv bedömning samt ett mer pålitligt resultat.

8. Slutsats

Undersökningen och resultatet visar skillnader i skolgårdars utformning i olika socioekonomiska områden i Uppsala kommun, där skolor i socioekonomiskt starka områden får högst totalpoäng. Resultatet indikerar dessutom på att barnens förutsättningar för fysisk aktivitet skiljer sig tydligt mellan de olika skolorna. Således kan undersökningen interpretera på att Uppsala kommuns vision om en likvärdig skola inte fullföljs.

Skolgårdarna som genererade högst totalpoäng i undersökningen är Domarringens skola och Uppsävjaskolan som båda ligger i socioekonomiskt starka områden. Skillnaderna är tydliga och visar att Uppsalas yngre generation har olika förutsättningar för fysisk aktivitet på skolgården och således kan påverka barnens framtida chanser för ett liv med god hälsa. Undersökningen antyder att det krävs framtida arbete att vidare undersöka orsaker och lösningar på hur klyftorna mellan skolgårdarna kan minskas. Utifrån skillnaderna i utformningen konstaterar vi att det i flera kvalitetsaspekter enbart behövs mindre förändringar för en stor effekt på fysisk aktivitet. Vi anser därmed att en vägledning till skolor bör tas fram för att underlätta enskilda skolors arbete med utveckling av skolgården.

Undersökningen visar på bristen i arbetet för en likvärdig skola i Uppsala kommun, samt en indikation på att liknande brister kan återfinnas nationellt. Vidare kan undersökningen användas som kunskapsunderlag för att utveckla arbetet för skolgårdars roll i arbetet mot en likvärdig skola. Kunskapsunderlaget för hur skolgårdar och fysisk aktivitet påverkar barns möjligheter till ett gott liv är konstant under utveckling. Vi hävdar att det är dags att belysa skolgårdars påverkan på möjligheten till en likvärdig skola i ett större kontext. Vi anser att det är dags att ge alla barn, oavsett socioekonomiska förutsättningar, samma möjlighet till ett bra liv med god hälsa.

Referenser

Referenslista, litteratur

- Björklid, P. (2022) *Lärande och fysisk miljö*. Bygga Skola. Tillgänglig på:
<https://byggaskola.se/wp-content/uploads/2022/05/La%CC%88rande-och-fysisk-miljo%CC%88.pdf> [2025-02-12]
- Boverket (2021) *Utemiljöns struktur*. Tillgänglig på:
<https://www.boverket.se/sv/samhallsplanering/arkitektur-och-gestaltad-livsmiljo/arbetssatt/skolors-miljo/byggnaden-och-utemiljons-struktur/> [2025-02-04]
- Boverket (2023) *Jämlika livsmiljöer*. Tillgänglig på:
<https://www.boverket.se/sv/PBL-kunskapsbanken/teman/barnkonventionen/samhallsbyggande/jamlika-livsmiljoer> [2025-01-27]
- Boverket (2015). *Gör plats för barn och unga – vägledning för planering, utformning, skötsel och förvaltning av barns och ungas utemiljö med särskilt fokus på förskolegårdar och skolgårdar*. Tillgänglig på:
<https://www.boverket.se/globalassets/publikationer/dokument/2015/gor-plats-for-barn-och-unga-bokversion.pdf> [2025-03-31]
- Boverket (2017). *Rusta utemiljön vid skola och förskola – för bättre lärande och ökat välbefinnande – checklista*. Tillgänglig på:
<https://www.boverket.se/contentassets/f305b988518040489b8875bb2601846a/rusta-utemiljon-vid-skola-och-forskola-for-battre-larande-och-okat-valbefinnande---checklista.pdf> [2025-02-04]
- Boverket (u.å). *Trädäckning*. Tillgänglig på:
<https://gis2.boverket.se/portal/apps/experiencebuilder/experience/?id=34ef60fd9eaf45508007ada5fce64dc0> [2025-02-27]
- Båvner, S. & Svedlund, T. (2024) *Socioekonomisk resursfördelning 2024*. Sveriges Kommuner och Regioner. Tillgänglig på:
<https://skr.se/download/18.12e49c0c1919730b4acc386/1724918974778/Socioekonomisk%20resursfo%CC%88rdelning%202024.pdf> [2025-02-03]
- Van Dijk-Wesselius, J.E., Maas, J., Hovinga, D., van Vugt, M. & van den Berg, A.E. (2018) 'The impact of greening schoolyards on the appreciation, and physical, cognitive and social-emotional well-being of schoolchildren: A prospective intervention study', *Landscape and Urban Planning*, 180, ss. 15–26. DOI: [10.1016/j.landurbplan.2018.08.003](https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2018.08.003) [2025-03-04]

European Environment Agency (2023) *Paris OASIS Schoolyard Programme, France. Climate-ADAPT*. Tillgänglig på: <https://climate-adapt.eea.europa.eu/en/metadata/case-studies/paris-oasis-schoolyard-programme-france> [2025-02-19]

Faskunger, J. (2008) *Barns utemiljö och fysisk aktivitet*. Stockholm: Statens folkhälsoinstitut. [2025-02-17]

Faskunger, J. (2007). *Den byggda miljöns påverkan på fysisk aktivitet*. Statens folkhälsoinstitut. Trömbergs Distribution, Stockholm 2007. [2025-02-17]

Faskunger, J., Szczepanski, A. & Åkerblom, P. (2018). *Klassrum med himlen som tak: en kunskapsöversikt om vad utomhusundervisning betyder för lärande i grundskolan*. Tillgänglig på:

<https://www.divaportal.org/smash/get/diva2:1218908/FULLTEXT05.pdf>

[2025-01-27]

Globala målen. (2025a). *Mål 3: Hälsa och välbefinnande*. [online] Tillgänglig på: <https://globalamalen.se/mal-3-halsa-och-valbefinnande/> [2025-03-17]

Globala målen. (2025b). *Mål 4: God utbildning för alla*. [online] Tillgänglig på: <https://globalamalen.se/mal-4-god-utbildning-for-alla/> [2025-03-17]

Globala målen. (2025c). *Mål 10: Minskad ojämlikhet*. [online] Tillgänglig på: <https://globalamalen.se/mal-10-minskad-ojamlikhet/> [2025-03-17]

Gurholt, K. & Rønning Sanderud, J. (2016) 'Curious play: children's exploration of nature', *Journal of Adventure Education & Outdoor Learning*, 14(4), ss. 318–329. DOI: 10.1080/14729679.2016.1162183 [2025-03-01]

Hanushek, E.A. & Woessmann, L. (2011) *The Economics of International Differences in Educational Achievement*. Cambridge: National Bureau of Economic Research. [2025-02-06]

Hjärnfonden. (2024). *Social aktivitet*. [Online] Tillgänglig på: <https://www.hjarnfonden.se/hjarnhalsan/social-aktivitet/> [2025-02-19]

Karolinska Institutet (2025) *Därför räknas varje steg – nyfiken på vardagsmotion*. Tillgänglig på: <https://ki.se/forskning/darfor-rakas-varje-steg-nyfiken-pa-vardagsmotion>

Lantmäteriet (2025). *Min karta*. <https://minkarta.lantmateriet.se/> [2025-02-20]

Larsson, A., Norlin, B. & Rönnlund, M. (2017) *Den svenska skolgårdens historia: Skolans utemiljö som pedagogiskt och socialt rum*. Nordic Academic Press

Lindström, J (2019), Segregation. Liber

Läkartidningen (2025) *Hackerattacken som skakade både sjukvård och myndigheter*. Tillgänglig på:
<https://lakartidningen.se/aktuellt/nyheter/2025/02/hackerattacken-som-skakade-bade-sjukvard-och-myndigheter/>

Myndigheten för delaktighet (MFD). (2023). *Om funktionshinderspolitiken i Sverige*. [Online] Tillgänglig på:
<https://www.mfd.se/utgangspunkter/funktionshinderspolitiken/>

Naturvårdsverket (2011) *Den nyttiga utevistelsen?* Tillgänglig på:
<https://www.naturvardsverket.se/globalassets/media/publikationer-pdf/6400/978-91-620-6407-5.pdf> [2025-01-30]

Nyberg, G. (2017) *De aktiva och de inaktiva: om ungas rörelse i skola och på fritid*. Stockholm: Centrum för idrottsforskning. Tillgänglig på: <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1497649/FULLTEXT01.pdf> [2025-02-21]

Regeringskansliet. Tillgänglig på:
https://rydeen.se/about/R200830_samhallsplanering_0811.pdf [2025-02-28]

Sandseter, E.B.H. (2007) 'Categorising risky play – how can we identify risk-taking in children's play?', *European Early Childhood Education Research Journal*, 15(2), ss. 237–252. DOI: [10.1080/13502930701321733](https://doi.org/10.1080/13502930701321733) [2025-02-17]

Skolfastigheter (u.å). Tillgänglig på: <https://www.skolfastigheter.se/> [2025-02-15]

Skolverket (2011) *Resursfördelning till grundskolan – rektorers perspektiv*. Stockholm: Skolverket. Tillgänglig på:
<https://www.skolverket.se/download/18.6bfaca41169863e6a659875/1553964084565/pdf2709.pdf> [2025-02-10]

SOU 2020:28 (2020) *En mer likvärdig skola – åtgärder för att stärka likvärdigheten och kunskapsutvecklingen i grundskolan*. Stockholm: Skolverket. Tillgänglig på:

<https://www.regeringen.se/contentassets/fcf0e59defe04870a39239f5bda331f4/en-mer-likvardig-skola--minskad-skolsegregation-och-forbatttrad-resurstilldelning-sou-202028/> [2025-02-15]

Sveriges Kommuner och Regioner (SKR) (2024) *Rapport om socioekonomisk resursfördelning i Sveriges kommuner*. Stockholm: SKR. Tillgänglig på:

<https://skr.se/download/18.12e49c0c1919730b4acc1f0/1724918318107/Socioekonomisk%20resursfo%CC%88rdelning%202024-2.pdf> [2025-01-30]

Sveriges Kommuner och Regioner (SKR) (2015) Jungmark, L, Åkerblom, P. *Skolgården - Förvaltning och utveckling av förskole- och skolgårdar*. Tillgänglig på: <https://skr.se/download/18.7c1c4ddb17e3d28cf9b5eee0/1642579415861/7585-258-4.pdf> [2025-01-30]

Uppsala kommun (2020) *Fördjupning riktlinje utemiljö skola förskola*.

Tillgänglig på:

https://www.uppsala.se/contentassets/859437b4306842fc83dbbcaa7d0a95e2/fordjupning_riktlinje_utemiljo_skola_forskola_20201214.pdf [2025-02-14]

Åkerblom, P. (2005) *Lära av Trädgård: pedagogiska, historiska och kommunikativa förutsättningar för skolträdgårdsverksamhet*. Akademisk avhandling. Sveriges Lantbruksuniversitet, Uppsala. [2025-02-17]

Åkerblom, P. (2007) *Footprints of School Gardens in Sweden. Garden History*, 32(2), ss. 230–246. [2025-03-07]

Örebro kommun. (2019). *Lek på riktigt*. Tillgänglig på

<https://www.orebro.se/download/18.5343a44a16a31b1864f2904/1557410812963/Lek%20p%C3%A5%20riktigt.pdf> [2025-01-24]

Referenslista, figurer

Jungmark, L. (2021) Boverket. *Illustrationsbild över friytans storlek och dess funktioner*. (Boverket 2021). [Illustration] Tillgänglig via:

<https://www.boverket.se>

Adås, H & Krantz, J. (2025). *Karta över skolgårdarnas geografiska spridning i Uppsala kommun*. [Karta] Skapad med underlag från Lantmäteriet © (2025).

Adås, H & Krantz, J. (2025). *Topografiska skillnader mellan Domarringens skola och Liljeförsskolan*. [Fotografi]

Adås, H & Krantz, J. (2025). *Skillnader i buskage på Domarringen och Liljeförsskolan*. [Fotografi]

Adås, H & Krantz, J. (2025). *Placering av bänkar på Växthuset skola 3 och Uppsävjaskolan*. [Fotografi]

Bilaga 1

Bilaga 1 – Ai användning i arbetet

Under vår process har AI använts stundvis som stöd och bollplank. AI har fungerat som ett en komplettering utöver handledningen för att få nya inputs. Vissa tillfällen har vi känt att vi stått och stampat på samma ställe och vid dom tillfällena har vi tagit hjälp av AI för att spinna vidare vad mer som ska lyftas fram inom ramen.

Exempel på formulering:

“Baserat på denna artikel som lyfter X, finns andra artiklar som djupdyker ytterligare på ämnet?”

“Vi tycker ämnet/nyckelord X är relevant till vårt arbete i denna källa, finns det liknande nyckelord som vi kan komplettera med för att bredda och utveckla?”

Vid de enstaka tillfällena när vi stirrat oss blinda på en och samma formulering har vi tagit AI till hjälp för att brainstorma hur man kan kasta om orden i meningen för att få en mer logisk och lättläst mening. Såklart utan att låta AI stå för hela meningens nya uppbyggnad. Med hjälp av svaret har vi sedan kunna omformulera meningens uppbyggnad med hjälp av tips från AI.

Exempel på formulering:

“Vi har skrivit denna mening i vår uppsats “XXXXXX XXXxxx” men vi upplever att det blir ett syftningsfel när vi formulerar den med ordet XXX i början, hur kan vi inleda meningen för att göra så att mening blir mer lättläst för läsaren?”

Publicering och arkivering

☒ JA, jag, Hanna Adås, har läst och godkänner avtalet för publicering samt den personuppgiftsbehandling som sker i samband med detta

☒ JA, jag, Jennifer Krantz, har läst och godkänner avtalet för publicering samt den personuppgiftsbehandling som sker i samband med detta

☐ NEJ, jag/vi ger inte min/vår tillåtelse till att publicera fulltexten av föreliggande arbete. Arbetet laddas dock upp för arkivering och metadata och sammanfattning blir synliga och sökbara.